

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas fakultāte
Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

MARIANNA GLUHOVA

**Vecākā pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstība
mākslinieciskajā darbībā**

Bakalaura darbs

Darba vadītāja:

Doc. Dr.paed. Dagnija Vigule

RĪGA 2018

Anotācija

Darba autore: Marianna Gluhova

Darba nosaukums: Vecākā pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstība mākslinieciskajā darbībā

Darba apjoms: 56 lpp., ietver 8 tabulas, 13 attēlu, izmantoti 59 literatūras un citi avoti

Bakalaura darbs izstrādāts ar mērķi teorētiski un empīriski pētīt pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstību mākslinieciskajā darbībā. Teoretiskajā daļā tiek pētīti un analizēti gan latviešu, gan ārzemju izziņas avoti par:

- gribas skaidrojumu un nozīmīgumu bērnu attīstībā,
- gribas īpašību attīstību pirmsskolas periodā,
- gribas īpašību attīstību mākslinieciskajā darbībā.

Darba autore izvirzīja hipotēzi, ka pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstība mākslinieciskajā darbībā būs sekmīga, ja bērnam ir iespēja savā mākslinieciskajā darbībā patstāvīgi izvēlēties materiālus un tehnikas, un ja pieaugušais atbalsta bērna darbību. Tādā gadījumā bērns pats attīsta tādas gribas īpašības kā: neatlaidība un patstāvība. Gribas attīstībā palīdz pozitīva un bagāta ar materiāliem vide, kuru veido pieaugušais (vecāki, pedagogs, audzinātājs).

Empīriskā pētījuma ietvaros tika pētīti 19 bērni 5 - 6 gadu vecumā (11 zēni un 8 meitenes). Darba autore novēroja un pētīja, cik bērni mākslinieciskajā darbībā ir:

- patstāvīgi (patstāvīgi izvēlas materiālus, īsteno savu ideju, patstāvīgi darbojas),
- neatlaidīgi (pabeidz iesākto bez pamudinājuma, ja ir grūtības prot parvārēt tās).

Pētītas mākslinieciskās darbības: pārsvarā zīmēšana (ārpus nodarbībām, brīvā laikā).

Kā arī novēroja grupas materiālus, kas sekmē gribas īpašību attīstību. Darba autore sekmēja bērnu gribas īpašību attīstību, uzslavējot bērnu mērķtiecību, neatlaidību un patstāvību, kā arī veidojot pozitīvu un bagātu ar materiāliem vidi. Iegūtie rezultāti apstiprina izvirzīto hipotēzi: pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstība mākslinieciskajā darbībā *ir* sekmīga, ja bērnam ir iespēja savā mākslinieciskajā darbībā *patstāvīgi* izvēlēties materiālus un tehnikas, un bērns tiek atbalstīts.

Atslēgas vārdi: *vecākais pirmsskolas vecums, griba, gribas īpašības, patstāvība, neatlaidība, mākslinieciskā darbība*

Annotation

Author of the thesis: Marianna Gluhova

The title of the thesis: “Development of will through artistic activity in children of senior preschool age “

The extent of the study thesis: 56 pages, includes 8 tables, 11 images, used 59 literature and other sources

The Bachelor's thesis is designed with the aim to theoretically and empirically investigate the development of will through artistic activity in children of senior preschool age. The theoretical part investigates and analyzes both Latvian and foreign sources about:

- the explanation and importance of will in children's development,
- particular qualities in the development of will in the pre-school period,
- particular qualities in the development of will through artistic activity.

The author hypothesizes that development of the will of the child of pre-school age through artistic activity will be successful if the child has the opportunity to independently choose materials and techniques for his artistic activity and that the child is supported through the process. In this case, the child himself develops the characteristics of a will: perseverance and self-sufficiency. The help for the development of is facilitated by the positive and rich media environment made up of an adult (parents, educator). In an empirical study, 19 children aged 5 to 6 (11 boys and 8 girls) were studied. The author of the work observed and studied how many children in their artistic activity are:

- independent (independently choose materials, implements their ideas, independently work);
- persistent (complete the task on their own without encouragement, if it is difficult they are able to overcome it).

Artistic activities that have been studied: mostly drawing (outside classes, free time).

As well as looking at how materials which were used affected the development of the will. The author of the study positively influenced on the development of the will by encouraging and approving purposefulness, independence and persistence of kids, as well as by organising positive atmosphere, rich with various materials for art. The obtained results confirm the initially proposed hypothesis: development of the will of the child of pre-school age through artistic activity is successful if the child has the opportunity to independently choose the topic, materials and techniques in his artistic activity and the child is supported.

Keywords: *older preschool age, will, will qualities, independence, perseverance, artistic activity*

Saturs

Ievads.....	5
1. Psiholoģijas un pedagoģijas zinātnieku atziņas par gribas veidošanos pirmsskolas vecumā	8
1.1. Gribas, gribas īpašību termina skaidrojums pedagogu un psihologu atziņās.....	8
1.2. Vecākā pirmsskolas vecuma gribas īpašību attīstība pedagoģiski psiholoģiskajā aspektā.....	17
1.3. Gribas īpašību attīstības iespējas mākslinieciskajā darbībā	23
2. Pētījums par vecākā pirmsskolas vecuma bērnu gribas īpašību attīstību mākslinieciskajā darbībā	34
2.1. Pētījuma gaitas un metožu raksturojums.....	34
2.2. Pētāmas grupas un vides raksturojums pētījuma sākumā.....	36
2.3. Darbs ar bērniem un pētījuma rezultāta analīze	42
Secinājumi	53
Literatūras un citu avotu saraksts	54

Ievads

Šobrīd pasaulē notiek tāds process kā globalizācija. Cilvēki progresīvi izmanto informācijas tehnoloģijas, kas ļoti strauji attīstas. Komunicējot ar cilvēkiem no dažādām kultūrām un vērojot tos, gūstot informāciju no IT mainās cilvēku stereotipi, vērtības, uzskati. Grūti prognozēt, kādā politiskajā, kultūras un ekonomiskajā situācijā dzīvos pieaugušie, kuri pašlaik ir tikai bērni. Mūsdienās rodas jaunas profesijas, kas iepriekš nav bijušas. Nav zināms, kādas zināšanas būs nepieciešamas nākotnē. Nesen parādītas jomas jau prasa jaunas zināšanas, prasmes un iemaņas. Tuvākā nākotnē ir paredzama strauja jaunu jomu un profesiju attīstība. Pasaules Ekonomikas foruma ziņojumā (2016) par darbu tuvākā nākotnē ir uzraskstīts, ka gandrīz 70% pirmklasnieku pēc skolas un univesitātes strādās absolūti modernās jomās, kas pagaidām neeksistē. Līdz ar to mūsdienu bērniem visu laiku nepieciešams attīstīties, apgūt jaunas kompetences, lai radītu jaunas profesijas.

Ja nākotne prasa no cilvēkiem jaunas kompetences, tad izglītības jomai arī nepieciešams mainīties. Tradicionālajā izglītības sistēmā akcents vērsts uz informācijas sniegšanu, uztveršanu un iekalšanu. Tomēr šo pieeju nevar sekmīgi izmantot dažādās mācību vielas apguvei. Līdz ar to, lai varētu sekmīgi mācīties, ir nepieciešami dažādas mācīšanās pieejas. T.Bazens (2007, 29-30) uzskata, ka ‘jaunās izglītības formas pieprasa mainīt mācību procesa centrējumu’. Primārais ir izzināt sevi (kā es varu kaut ko iemācīties, kas ir domāšana un kā iemācīties domāt, kā risināt problēmas, utt.), nevis tikai iekalt faktus par parādībām un lietām, citām būtnēm. T.Bazens arī uzsver, ka nākotnē skolēni un studenti varēs apgūt mācību vielas savā tempā, protams, ar palīdzību, ja to uzskatīs par nepieciešamu. Skolēni paši mācīsies atlasīt un izprast jebkuru sev nepieciešamu informāciju. Līdz ar to mācīšana un mācīšanās kļūst daudz patīkamākas un auglīgākas. No tā var secināt, ka viena no mūsdienu aktuālām kompetencēm ir pašaudzināšana.

Kā uzskata I.Račicka (2001, 37), ‘katram cilvēkam šobrīd ir svarīgs un aktuāls patstāvīgi noteikt savas dzīves perspektīvu, izvirzīt gan tālākus gan īslaicīgus mērķus un atbilstoši savām spējām atrast līdzekļus mērķa īstenošanai’. Iepriekš minētas iezīmes, bez šaubām, tiek saistītas ar pašaudzināšanu, kas cieši saistīta ar gribas sfēras (īpašību) attīstību: pastāvību, mērķtiecību, neatlaidību, pašsavaldīšanos un izturētību (Vorobjovs, 2000). Tas nozīmē, ka mūsdienu ideāls cilvēks – cilvēks ar stipru gribu. Tikai tāds cilvēks prot veidot un pilnveidot mūsu pasauli. Jau pagājušajā gadsimtā slaveni pedagoģijas pārstāvji un zinātnieki kā K.Dēķens (1921) un M.Štāls (1927) atzina, ka gribas audzināšana ir viens no pirmajiem un nozīmīgiem audzināšanas uzdevumiem.

Savukārt bērnība ir nozīmīgs laiks, jo šajā periodā tiek likti pamati gribas attīstībai. Svarīgi atzīmēt, ka bērna tālākā vispusīga attīstība ir atkarīga no tā, cik ātri attīstās griba. Dažādas prasmes un iemaņas ātrāk veidojas bērniem, kam ir stiprāka griba (Vigule, 2000). Līdz ar to noteikts izvēlētais temats par gribas īpašību attīstību ir spēcīgi aktuāls.

Ministru kabineta noteikumos Nr.533 tiek apgalvots, ka „pirmsskolas izglītības pedagoģiskais process pamatojas uz humānismu” (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām, 2012, 7). Var teikt, ka mūsdienu pedagoģijā tiek atzīta humānā pieeja. Tās pamatprincipi ir ticība bērna spējās un cieņa pret tādu personību kā bērns (Амонашвили, 2012). Ticība bērna spējām nozīmē, ka bērns var iemācīties patstāvīgi un mērķtiecīgi darboties, pārvārot grūtības mērķa sasniegšanā. Savukārt pastāvīgas un mērķtiecīgas darbošanās ar grūtības pārvēršanu attiecās uz gribas sfēru. Noteikumos par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām arī tiek apgalvots, ka “pirmsskolas izglītības satura mērķis ir veicināt bērna vispusīgu un harmonisku attīstību” (2012, 2). Bērna vispusīga un harmoniska attīstība vairāk iespējama tādā gadījumā, ja bērns spēj vadīt savu rīcību, apzinīgi izvirzīt mērķus savā darbībā un plānot savu darbību. Ar tādām nozīmīgām īpašībām bērns var sasniegt augstus panākumus ne tikai mācīšanās procesā, bet arī pašaudzināšanā. Līdz ar to, lai attīstītu bērnu harmoniski un vispusīgi, jāpalīdz bērnam attīstīt gribu, tās īpašības.

Pēc autores domām, uz gribas attīstību un pilnveidošanu nepieciešams akcentēt uzmanību jau no agras bērnības. Tomēr gribas īpašību attīstību īpaši ieteicams sekmēt vecākā pirmsskolas vecumā. Pirmkārt, 5-6 gadu vecuma bērni jau prot netīši izvirzīt savam darbam tālākus mērķus un var izturēt zināmu gribas sasprindzinājumu ilgāku laiku. Arī bērni šajā vecumā mācās patstāvīgi izplānot darba gaitu, pārdomāt, kādi materiāli, darba rīki nepieciešami, kāds būs darba rezultāts (Dzintere, 1974). Otrkārt, 5-6 gadu vecuma bērnu sagaida mācību darbs lielākā apjomā, lai sagatavoties skolai. G.Rudzītis uzsver, ka mācību process ir viens no ilgstošākajiem un grūtākajiem darbības veidiem priekš visiem cilvēkiem visos vecumos. Līdz ar to “mērķu sasniegšana mācībās prasa bērna intensīvu psihisko darbību daudzu gadu garumā ar lielu gribas piepūli” (Rudzītis, 1997, 6). Treškārt, 5-6 gadu vecumā bērns jau var ilgāk un uzmanīgāk darboties, ja darbība tiek saistīta ar priecīgām emocijām, un tā var izpausties brīvi un radoši.

Starp citu, mākslinieciskā darbība – radošs un aizraujošs gribas attīstības veids, kur bērns mācās pārvarēt noteiktus šķēršļus un grūtības, sasniedzot savu mērķi; mācās būt mērķtiecīgam un izturīgam; mācās rīkoties bez pieauguša palīdzības un novērot savu rīcību sekas. Novērojot un strādājot ar bērniem pirmsskolas iestādēs, darba autore nonāca pie svarīgiem secinājumiem: bērni, kam piemīt tādas gribas īpašības kā patstāvība, neatlaidība, mērķtiecība biežāk un sekmīgāk sasniedz savus izvirzītus mērķus.

Īpaši šiem bērniem patīk mākslinieciskā darbība kā zīmēšana, gleznošana, veidošana un aplicēšana. Tur viņi jūtas ārēji brīvi, tomēr iekšēja brīvība izpaužas tikai tad, kad darbs ir pabeigts. Darba autore vairāk akcentē uzmanību uz tādu gribas īpašību attīstību vecākā pirmsskolas vecumā kā pastāvība un neatlaidība. Savukārt gribas attīstības iespējas tiek raksturotas gan mākslinieciskajā darbībā kopumā, gan atsevišķi zīmēšanā.

Pētījuma objekts – mākslinieciskā darbība

Pētījuma priekšmets – vecākā pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstība

Pētījuma mērķis – teorētiski un empīriski pētīt pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstību mākslinieciskajā darbībā

Hipotēze – pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstība mākslinieciskajā darbībā būs sekmīga, ja bērnam ir iespēja savā mākslinieciskajā darbībā patstāvīgi izvēlēties materiālus un tehnikas, ja pieaugušais atbalsta bērna darbību

Pētījuma uzdevumi

1. Analizēt psiholoģijas un pedagogijas zinātnieku atziņas par gribas veidošanos pirmsskolas vecumā
2. Teorētiski pētīt gribas īpašību attīstības iespējas mākslinieciskajā darbībā
3. Empīriski pētīt pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstības iespējas mākslinieciskajā darbībā

Pētījuma metodes

Teorētiskās – literatūras analīze, dokumentu analīze

Praktiskās – novērošana, sarunas, statistiskā datu apstrāde

Pētījuma bāze – X pirmsskolas izglītības iestāde

1. Psiholoģijas un pedagoģijas zinātnieku atziņas par gribas veidošanos pirmsskolas vecumā

1.1. Gribas, gribas īpašību termina skaidrojums pedagogu un psihologu atziņās

Gribas termina skaidrojums tiek definēts dažādos psiholoģijas un pedagoģijas zinātnieku darbos, arī terminu skaidrojošās vārdnīcās. Analizējot psihologu atziņas par gribu, darba autore nonāca pie secinājuma, ka psihologu vairākums līdzīgi raksturo gribas skaidrojumu. Līdz ar to var apkopot, ka griba – psihisks norišu kopums, kuras izpaužas motivētā, mērķtiecīgā, apzinātā darbībā, pārvarot kādas grūtības (Hibnere, 1977; Селиванов, 1976; Рубинский, Хохлов, 1986; Meikšāne, 1998; Dako, 1999; Vorobjevs, 2000).

Vairākums no pedagoģijas zinātniekiem piekrīt šim apgalvojumam, tomēr raksturo gribas jēdzienu šaurākā nozīmē plašāk un daudzveidīgāk (sk. 1. tabulu).

1.tabula. Gribas jēdzieni no pedagoģiskā viedokļa

<i>Gribas jēdziens</i>	<i>Aurots</i>
Psihisks process, kas izpaužas plānotā, vadītā un pozitīvā rīcībā, kā arī uzvedībā ar piepūli, lai sasniegtu noteikto mērķi	G.Rudzītis (1997, 4)
Griba ir vairāk vai mazāk skaidra mērķa apziņa un tieksme šo mērķi sasniegt vai piepildīt	J.A.Students (1998, 165)
Griba ir apziņas daļa	A.Špona (2001, 33)
Griba tiek saistīta ar pašvirzītu aktivitāti un izmantotu enerģiju. Tā ir mērķtiecīga darbība, koncentrācijas centrs un nodoms	Valdorfskolas koncepcijā, R.Šteiners (2000)
Griba ir galvenā sastāvdaļa pašnoteikšanos un stipra rakstura būtiskais komponents	Dž. Petrašs (2002)
Griba – spēja, neraugoties uz ārējiem un iekšējiem šķēršļiem, realizēt savas vēlmes un vajadzības, ka arī regulēt savus psihiskus procesus un darbību	Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca (2000, 57)
Griba – garīga spēja jeb spēks, ar kuru palīdzību cilvēks var vērst savas domas, rīcību vai ietekmēt tās	Oxford advanced learner's dictionary or current English (1989, 1461)
Šaurākā nozīmē griba ir psihs darbība, kurā apzinīgi vada orgānus un psihi, kontrolē tos, lai sasniegtu zināmo mērķi; Griba ir jūtu un intelekta pamats	P.Birkets (1923, 274)

Apkopojot visas iepriekš minētas atziņas var atzīmēt, ka griba ir cilvēka iekšēja dziņa sasniegt noteiktu mērķi, pat ja ir gan iekšēji, gan ārējie šķēršļi. Tomēr griba plašākā nozīmē tiek saistīta gan ar apzinīgām, gan ar neapzinīgām kustībām un darbībām (Birkets, 1923). Daudz pedagogu un psihologu apgalvo (Birkets, 1923; Rudzītis, 1997; Hibnere, 1977, Meikšāne, 1998; Vigule, 2000), ka griba nav ātri attīstāma, jo tā sastāv no vairākiem posmiem (sk. 1. attēlu).

1.attēls. Gribas posmi

Līdzīgi, bet šaurāk, A.Vorobjovs (2000, 160) raksturoja gribas struktūru (sk. 2. attēlu).

2. attēls. Gribas posmi pēc A.Vorobjova (2000)

Pirmo posmu kā ieinteresēšana, sajūta, mērķa apzināšanās var apvienot vienā vārdā – impulss. Tas ir “gribas pirmavots” (Birkets, 1923, 307). Impulsi ir dažādi: maņu impulss, nojautu impulss, imitācijas impulss, ideju impulss un instinktu impulss. Līdz ar to gribu var attīstīt dažādās situācijās, ar dažādām metodēm un paņēmieniem.

Ar gribas palīdzību cilvēks prot apzinīgi veikt darbības izplānotā virzienā. Tātad griba virza un savalda cilvēka rīcību. Kā arī organizē cilvēka psihisko darbību, vadoties no konkrētiem uzdevumiem un prasībām. Griba izpaužas tādā gadījumā, ja rodas grūtības mērķa sasniegšanā. Pēc A.Šponas (2001) atziņām, var būt gan ārējie šķēršļi: laiks, telpa, cilvēku pretdarbība un lietu fiziskās īpašības.

Arī var būt iekšējie šķēršļi: attieksmes un nostādnes, slimība, nogurums. Visi šie šķēršļi jeb problēmas, atspoguļojoties apziņā, izraisa gribas piepūli, kas rada nepieciešamo tonusu un gatavību pārvarēt grūtības. Arī A.Vorobjovs (2000) nosacīti iedala grūtības mērķa sasniegšanā: objektīvās un subjektīvās grūtības. Objektīvās grūtības nosaka objektu, priekšmetu un situāciju īpatnības. Subjektīvās grūtības nosaka cilvēka personības, viņa apziņas un pašapziņas īpatnības. Piemēram, tādas īpašības kā bailīgums, slinkums, egoisms, ieradums sevi neapgrūtināt ir gribas piepūles zema līmeņa izpausmes cēloņi. Pedagoģs P.Birkets (1923, 315) pie iekšējiem putekļiem vēl pievienoja nogurumu, miega brīžus un jaunības kaislības. Izpētot iepriekš pieminētu autoru (Vorobjovs, 2000; Birkets, 1923; Špona, 2001) atziņas par dažādā veidā grūtībām jeb šķēršļiem var tos apkopot (sk. 2. tabulu).

2.tabula. Ārējie un iekšējie šķēršļi gribas attīstībā

<i>Ārējie šķēršļi (objektīvie)</i>	<i>Iekšējie šķēršļi (subjektīvie)</i>
<ul style="list-style-type: none"> - laiks - telpa - cilvēku pretdarbība - lietu fiziskās īpašības 	<ul style="list-style-type: none"> - īpašības kā bailīgums - slinkums - egoisms - ieradums sevi neapgrūtināt - nogurums - miega brīži - jaunības kaislības

Var secināt, ka iekšējās grūtības ir vairāk nekā ārējās. Gribas piepūle, ko izsauc subjektīvās grūtības, atkarīga no pienākuma un atbildības izjūtas, no spējas aplāpēt negatīvus emocionālus stāvokļus un pārvarēt sevī bailes no pārliecības, mērķiem un savas dzīves jēgas izpratnes. Šīs īpašības veidojas personības audzināšanā un pašaudzināšanā, kas virzīta uz sevis pārvarēšanas ieraduma veidošanu, uzskata psiholoģs A.Vorobjovs (2000).

Tomēr pirmsskolas vecuma nav īsti pienākuma un pietiekami lielas atbildības izjūtas. Līdz ar to darba autore secina, ka bērniem nepieciešama pieauguša palīdzība jeb pozitīva vide, lai sekmētu gribas piepūles attīstību. Ja no bērnības pieaugušie pozitīvi attiecas pret bērnu; nomierina, atbalsta, kad bērnam ir grūti izpildīt noteiktu darbību, bērnam būs vieglāk pārvarēt sevī bailes un vieglāk aplāpēt negatīvus emocionālus stāvokļus. Ja pieaugušajam ir pacietība un ticība bērna spējās, bērns to jūt un darbojas drošāk, mācas pārvarēt grūtības, jo bērns zina, ka būs vienmēr atbalstīts. Svarīgi atzīmēt, ka griba var attīstīties tikai tad, kad attīstās gribas īpašības.

Daudz izcilu psiholoģijas un pedagoģijas pārstāvju (Platonovs, 1984; Rudzītis, 1997; Bakisa, 1999; Dako, 1999; Vorobjovs, 2000; Kolmens, 2004) pētījuši un pieminējuši savos zinātniskajos darbos gribas īpašību definējumus. Piemēram, psiholoģijas zinātnieks K.Platonovs (1984) izstrādāja personības gribas īpašību uzskaitījumu, kas ir atkarīgs no mērķa, motīviem un indivīda lēmuma pieņemšanas (sk. 3. tabulu).

3. tabula. Personības gribas īpašības (Platonovs, 1984, 56)

<i>Gribas Īpašības</i>	<i>Mērķis un tieksme pēc mērķa sasniegšanas</i>	<i>Iespējas un motīvi</i>	<i>Motīvu cīņa un izvēle</i>	<i>Lēmums</i>	<i>Lēmuma īstenošana</i>
<i>Gribasspēks</i>	Skaidra mērķa apzināšana, Intensīva tieksme pēc mērķa sasniegšanas	Pietiekami	Pamatotas un ātras	Pamatots, ar intensīvu tieksmi	Nelokāma
<i>Neatlaidība</i>	Attāla, Intensīva tieksme pēc mērķa sasniegšanas	Normāli			Spēcīgi stabils
<i>Stūrgalvība</i>	Objektīvi-neattaisnojama	Tiek noteikti ar aizspriedumainu uzskatu		Nav pamatots, ar intensīvu tieksmi	Stabils
<i>Pakļāvīgums</i>	Viegli mainās	Tiek noteikti ar citu personu iedvesošo ietekmi		Viegli mainās	Atšķirīgs
<i>Iedvešamība</i>	Nav			Tiek dots no ārpuses	Tas pats
<i>Noteiktība</i>	Skaidra mērķa apzināšana, Intensīva tieksme pēc mērķa sasniegšanas	Pietiekami, dažbrīd pārmērīgi	Ātri, bet ne vienmēr pamatoti	Skaidrs un noturīgs	Stabils
<i>Nenoteiktība</i>	Tas pats	Tas pats	Ilgstoši	Nav vai bieži mainās	Nav
<i>Vāja griba</i>	Neskaidrs, ar vāju tieksmi pēc mērķa sasniegšanas	Neskaidri	Nepabeigti	Tieksmes trūkums pēc lēmuma īstenošanas	Nestabils

Pēc darba autores domām, šie tabulas dati (sk. 3. tabulu) liecina par to, ka gribas īpašības kā gribasspēks, neatlaidība, stūrgalvība un noteiktība ietekmē lēmuma īstenošanu jeb mērķa sasniegšanu. Tikai stūrgalvība neattiecas uz pozitīvām gribas īpašībām, jo mērķis un tieksme pēc mērķa sasniegšanas ir objektīvi-neatļaujama. Tas nozīmē, ka cilvēks ar šo īpašību vēlas sasniegt mērķi, kas iespējams nav saistīta ar pozitīvu raksturojumu un saistīta drīzāk ar savtīgiem pamudinājumiem. Savukārt cilvēks ar stiprām psihiskām īpašībām varēs sasniegt sava darba rezultātu, kas ļoti nepieciešama mācīšanās. Turpretī cilvēks ar vāju gribu, paliek pie nekā. Tāds cilvēks nevarēs godīgi sasniegt augstus rezultātus. Viņa pašvērtējums visticamāk būs zems. Svarīgi atzīmēt, ka cilvēks ar gribas trūkumu bieži jūtas neapmierināts, jo viņa vēlmes un vajadzības bieži grūti sasniedzamas.

Kā darba autore iepriekš minēja, daži zinātnieki pētījuši un pieminējuši savos zinātniskajos darbos gribas īpašību definējumus. Piemēram, A.Vorobjovs (2002) pētīja tādas īpašības kā:

- mērķtiecība;
- noteiktība;
- neatlaidība;
- patstāvība un pašsavaldīšanās.

Viņš norāda, ka tāda gribas īpašība kā *mērķtiecība* izpaužas prasmē izvirzīt sev mērķi un tiekties pēc tā īstenošanas. Mērķi medz būt dažādi: sabiedriski, nozīmīgi un tikumiski vai šauri un egoistiski. Palīdzēt bērnam izprast mērķa būtību ir viens no svarīgākajiem uzdevumiem gribas audzināšanā (Meikšāne, 1998, 59). „Mērķtiecīgs cilvēks var patstāvīgi un dziļi apzināt un analizēt savu motivāciju un vajadzību sfēru, savas vēlmes pieskaņot savām zināšanām, prasmēm, spējām un iespējām” (Vorobjovs, 2000, 162). Pirmsskolas vecumā to izdarīt palīdz pieaugušais, kas pastāvīgi atbalsta bērnu.

Noteiktība jeb *izlēmība*, pēc A.Vorobjovam (2000) un P.Dako (1999) domām, izpaužas prasmē ātri un savlaicīgi pieņemt lēmumu. Šo gribas īpašību lielākā mērā raksturo motīvu cīņas etapa norise: nenoteiktam cilvēkam motīvu cīņa ir ilga. Savukārt noteiktam cilvēkam raksturīga pārdomātība un ātrums, drosmē, pārliecība par savu rīcību (Vorobjovs, 2000). „*Noteiktība* ir saistīta ar gribas piepūles sasprindzināšanu, kas rodas, lai motīvu cīņā atmestu svārstīšanos un stingri nostātos par pozitīvo rīcību, par plānoto mērķu un uzdevumu realizēšanu”, apgalvo G.Rudzītis (Rudzītis, 1997, 26).

Arī A.Vorobjovs (2000) raksturojis *neatlaidību*, kas izpaužas prasmē sasniegt izvirzīto mērķi, pārvarot pat ļoti lielas grūtības tā sasniegšanas ceļā. Neatlaidīgs cilvēks neatkāpjas no pieņemtā lēmuma. Gadījumā, ja ir neveiksmes viņš sāk darboties ar divkārtēju enerģiju.

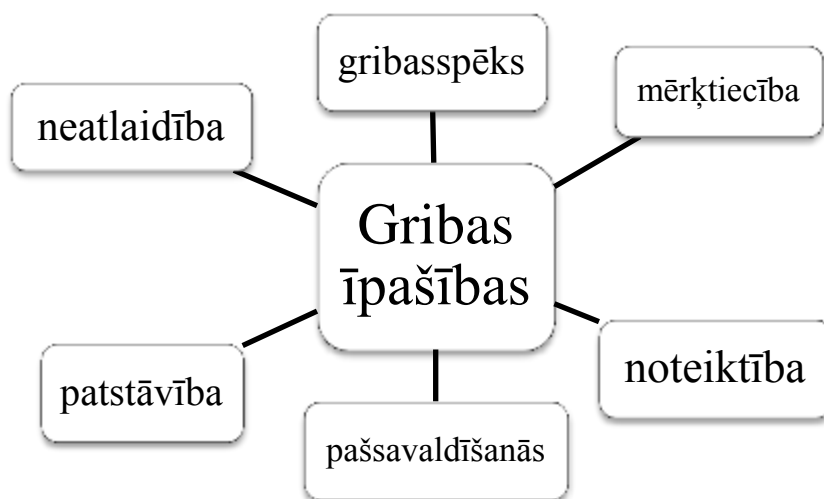
Runājot par bērnu un gribas attīstību, A.Kolmens (2004) uzskata, ka neatlaidīguma līmenis katram bērnam atšķiras. „Tas atkarīgs no paša bērna pārlicēbas par to, cik viņš ir gudrs un apdāvināts”, uzsver A.Kolmens (2004, 326). Bezpalīdzīgam bērnam iespējams grūtāk sasniegt mērķi, ja ir grūtības. Jo viņš uzskata, ka gūt uzvaru vispār nav spējīgs. Turpretī uzņēmīgs bērns domā, ka neliela piespiešanās to padarīs gudrāku un līdz ar to arī veiksmīgāku, ļaujot gūt pozitīvu rezultātu.

Psihologs E.Iļjins (2000) uzsver, ka šo gribas īpašību nepieciešams attīstīt jau no pirmsskolas vecuma. Īpaši šajā laikposmā bērns mācās pabeigt līdz galam uzdevumu, kas ir grūts, bet sasniedzams. Pozitīva loma gan neatlaidības, gan mērķtiecības sekmēšanā, audzināšanā – nozīmīgie priekš bērniem mērķi un pienākumu apziņa. E.Iļjins uzskata par būtisko iemācīt bērnu pabeigt darbību, pat kad rodas grūtības. Līdz ar to pieauguša loma ir ļoti svarīga gribas īpašību attīstībā, jo tikai pieaugušais var palīdzēt bērnam jau no pirmsskolas vecuma izprast jēdzienus „atbildība”, „pienākums”, „pienākumu apziņa”.

Lai attīstītu citu gribas īpašību nepieciešams tikai morālais atbalsts nevis fiziskais no vecākiem vai pedagogiem. „*Patstāvīgums jeb autonomija (patstāvība)*” skaidrota šādi – „rakstura īpašība, kas izpaužas kā uzskatu brīvība, domu un rīcības neatkarība no citiem, citu uzskatiem, rīkojumiem, ietekmes arī – kā pašiniciatīva” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 124). A.Vorobjovs (2000, 162) pamanījis, ka patstāvība izpaužas darbībā. Tādā gadījumā, ja cilvēks plāno darbību bez citu cilvēku palīdzības, vadoties tikai no saviem priekšstatiem, uzskatiem un iespējām. „Bez tās nav domājams mācību un pašizglītības darbs”, atzina G.Rudzītis (1997, 26). Patstāvīgs cilvēks paļaujas vairāk uz sevi, savām spējām. Tas nozīmē, ka nav nepieciešamības cita atzinība, lai realizētu kādu plānu, kas pašam liekas vērtīgs. Patstāvīga personība ir atbildīga par savu rīcību, kā arī izvēles sekām.”Beidzot, tas nozīmē apzināties, ka galvenais spēks mājā cilvēkā pašā”, atzīmē A.Bakisa (1999, 131).

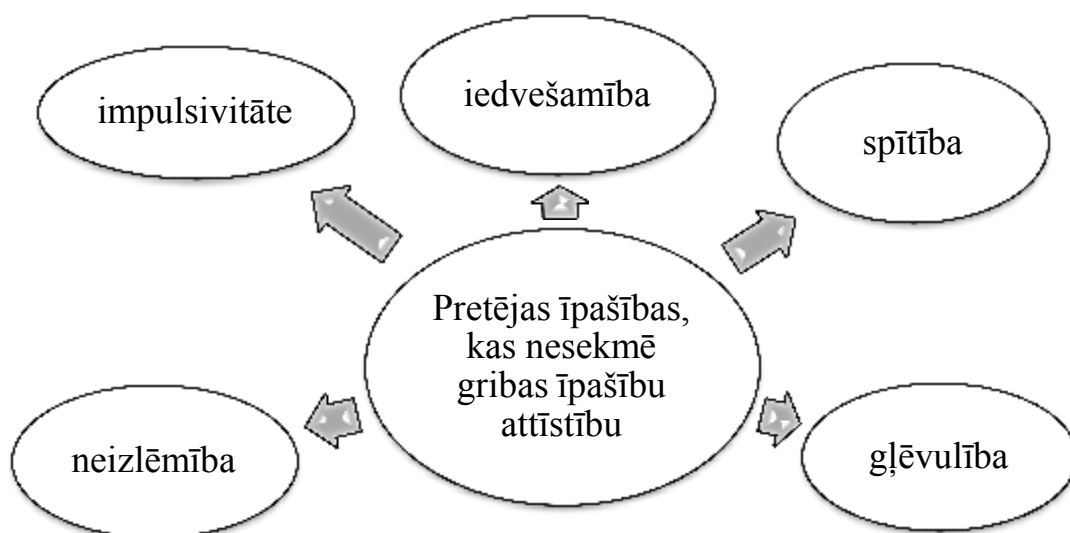
Pēc A.Dako (1999, 464) domām, *pašsavaldīšanās* ir tāda gribas īpašība, kas vada par cilvēka jūtām un instinktiem. Citiem vārdiem sakot, „pašsavaldīšanās ir ar intelektuālās vērtēšanas un apzinīgās gribas palīdzību visu kaislību apspiešana, kuras traucē dzīves uzdevumu pildīšanu un personības attīstību”, apgalvo J.Students (Students, 1998, 168). Šī īpašība cieši saistīta ar disciplinētību, kas izpaužas apzinātā savas uzvedības pieskaņošanā sabiedrībā pastāvošām prasībām (Vorobjevs, 2000).

Analizējot iepriekš minētas gribas īpašības (sk. 3. attēlu), var secināt, ka tās veido stipru gribu. Tas nozīmē, ka cilvēks ar tādām īpašībām ir personība ar stipru gribu. J.A.Students (1998, 171) atzīmē, ka personība ar stipro gribu viegli izdara to, ko nodomā. Tamdēļ ka attiecīgais nodoms, darbs kļuvis par ieradumu.

3. attēls. Gribas īpašības

A.Vorobjovs (2000) uzskata, ka noteiktos nelabvēlīgos gan dzīves, gan audzināšanas un pašaudzināšanas apstākļos cilvēkam var veidoties rakstura īpašības, kas ir pretējas gribas īpašībām (sk. 4. attēlu).

4. attēls. Pretējas īpašības, kas nesekmē gribas īpašību attīstību

Piemēram, pēc A.Vorobjova (2000) *iedvešamība* ir pretēja īpašība patstāvībai. Tā izpaužas cilvēka gatavības pakāpē pakļauties cita cilvēka iedarbībai. Kā noturīgu iedvešamību personībā parasti nosaka gan vāji attīstītā cilvēka gribas piepūle, gan vesels īpašību komplekss: zems pašvērtējums, nedrošība, paaugstināta emocionālā uzbudināmība un vāja loģiskās domāšanas attīstība. Savukārt *neizlēmība* rodas mūžīgās šaubās. Neizlēmīgs cilvēks pieņem lēmumus, vadoties no citu cilvēku pārliecības. Tādu īpašību var ieraudzīt netikai bērnos, bet arī pieaugušos cilvēkos, kam ir ļoti zems pašvērtējums.

Glēvulība nozīmē, ka personība neprot pārvarēt bailes un nedrošības sajūtu. Iespējams, ir psihiskie traucējumi un tādiem cilvēkiem ieteicama citu cilvēku palīdzība, piemēram, psihologa konsultācijas un terapijas. Arī cilvēka vājā griba var izpausties negatīvismā, ietiepībā un uzvedības infantilismā. Turpretī *spītība* izpaužas cilvēka tieksmē rīkoties tikai tā, kā viņam gribas, pat ja viņa uzvedība runā pretī veselajam saprātam un citu cilvēku lūgumiem un padomiem. Īpaši spītība izpaužas bērnībā, kad vecāki nedod iespēju patstāvīgi darboties vai nedod vēlamu, piemēram, konfekti vai rotaļlietu. *Impulsivitāte* – izpaužas izturētības trūkumā rīcībā, kura atkarīga no cilvēka garastāvokļa, pārmērīgā pļāpīgumā (Vorobjovs, 2000).

Pēc darba autores domām, iepriekš minētas īpašības traucē cilvēkam pilnvērtīgi dzīvot: patstāvīgi domāt, patstāvīgi izvirzīt sev mērķi un rīkoties. Tāds cilvēks bieži ir spēcīgā atkarībā no citu cilvēku viedokļiem. Grūti būt laimīgam, ja personība dzīvo bailēs, trauksmē, ir zems pašvērtējums. Tāds cilvēks var zaudēt savu vērtību orientāciju un vajadzības, jo pats nav spējīgs padomāt, izvirzīt mērķi un sasniegt to, neskatoties uz šķēršļiem. Līdz ar to cilvēkam ar vāju gribu grūti realizēties šajā pasaulē. Tomēr bērnībā visiem no dabas ir tieksme realizēt savas vajadzības un vēlmes (gribas elementi). Griba iemiesojas bērnā līdz ar dzimšanu. Tā attīstās reizē ar zināšanām un pieredzi, uzsver K.Dēķens (1921). Līdz ar to, lai gribas īpašības attīstās bērnā tālāk, nevajadzētu viņam traucēt patstāvīgi mācīties darboties. Cik bieži vecāki grib, lai viņu bērns ātrāk visu izdara, ātrāk izlēma, ko grib, utt. Bieži vecāki it kā palīdz bērnam izdarīt bērna nodomāto nepacietības dēļ, kas pietiekami traucē attīstīties bērna gribas piepūlei. Ja vecāki un skolotāji bieži dara bērna vietā visu, kas viņam nepieciešams, šis bērns var zaudēt ticību savam spēkam un tālāk nevar sasniegt savu mērķi vai pabeigt iesākto.

Gribas audzināšana, īpaši agrīnā bērnībā, pirmsskolas un sākumskolas vecumposmā ir netieša. Pirmie gribas izpausmes iedīgļi, pēc D.Vigules domām (2000), cieši saistīti ar bērna fizisko ķermeni un kustībām:

- mīmika,
- žesti,
- ķermeņa kustības,
- dažādas skaņas kā raudīšana un smieklī.

Agrīnā bērnībā bērns, kas ir atkarīgs no vecākiem, pakāpeniski mācās iepazīt savu autonomu jeb ‘‘patstāvīgu’’ gribu. ‘‘Autonomijas attīstībai ir nepieciešama stingri izveidota agrīnās uzticēšanās apziņa. Bērnam jābūt pārliecinātam, ka viņa ticību sev un pasaulei neapdraudēs sekas, ko radīs spēcīgā tieksme pašam izvēlēties, vai iegūt vai iznīcināt’’, uzsver E.Eriksons (1998, 87). Svarīgi atzīmēt, ka autonomijas posmam ir īpaša loma. Šajā periodā notiek pirmā atsvešināšanās no mātes.

Pēc brīža, kad mazais cilvēks uzzināja, ka viņam ir personīga autonomija notiek nākamais periods. Nākamajā periodā bērns mācās noskaidrot, par kādu cilvēku viņš var kļūt. Pēc E.Eriksona (1998, 91) uzskatiem, šī posma progresu un krīzi veido trīs komponenti:

- bērns iemācās staigāt;

Līdz ar to veidot plašāku un, viņaprāt, neierobežotu mērķu loku.

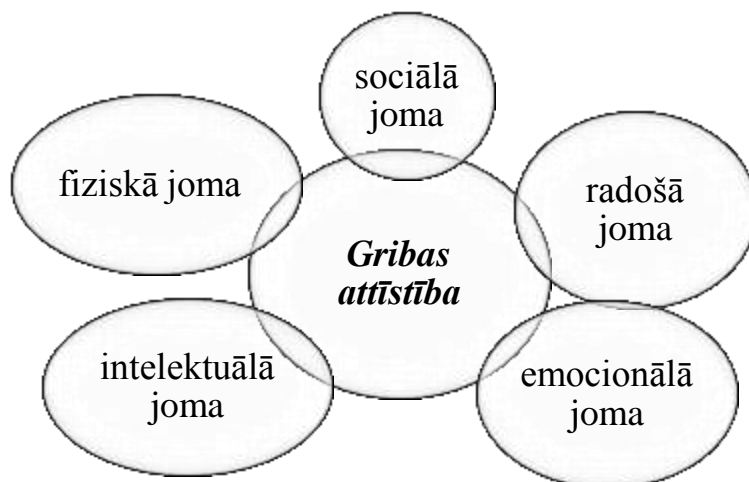
- bērna valodas izjūta pilnveidojas;

Tas nozīmē, ka viņš saprot daudz vairāk, jau spēj uzdot daudz jautājumu; arī atbildēt pats uz jautājumiem, pat ja daudz ko nesaprot. Arī G.Rudzītis uzskata, ka „gribas veidošanās sākas jau agrā bērnībā reizē ar runas attīstību” (1997, 6).

- gan valoda, gan lokomotorās prasmes ļauj bērnam iztēloties daudz dažādu lomu.

Tomēr no šī brīža nepieciešams veidoties iniciatīvas apziņai kā reālas ambīciju un mērķa apziņas pamatam. Var secināt, ka pilnvērtīgas iniciatīvas apziņas kritēriji: vispirms iestājas krīze (atsvešināšanās no mātes), tad tā tiek atrisināta un bērns pēkšņi jūtas vairāk "pats". Tātad analizējot gribas termina skaidrojumu pedagogu un psihologu atziņās, gribas īpašības un veidošanos, var apgalvot, ka griba ir garīga spēja jeb apziņas aktīva puse, kas palīdz subjektam apzinīgi izvirzīt mērķi, patstāvīgi sasniegt to par spīti visiem šķēršļiem; arī griba ir prasme savaldīt savu rīcību un darbību. Gribas īpašību (patstāvība, mērķtiecība, neatlaidība, pašsavaldīšanās un noteiktība) attīstība – stipra gribas attīstība, kas veido harmoniski un vispusīgi attīstītu personību.

Ar gribas īpašībām būs sasniedzams katrs augsts mērķis kā pašaudzināšanā, mācību darbā, tā arī tālākā dzīvē. Griba sāk pamazam veidoties bērņā jau no dzimšanas. Gribas īpašības ka patstāvība, mērķtiecība un neatlaidība sāk izteikti attīstīties agrīnā bērnībā, kad bērns kļūst brīvāks kustībās, valodā un iztēlē. Tas nozīmē, ka gribai un dažādām attīstības jomām ir ciešā saikne. Caur fizisku, sociālu, intelektuālu, emocionālu un radošu attīstību netieši attīstās gribas īpašības (sk. 5.attēlu).

5.attēls. Gribas attīstības saikne ar dažādām personības jomā

Piemēram, bērns ar ģimeni apmeklēja izstādi, kur ieraudzīja mazus burvīgus dzīvniekus no plastilīna. Bērns ieinteresējās ar noteiktiem objektiem (ieinteresēšana - emocionālā joma) un iedomājās (iztēle, domāšana – intelektuālā joma), ka mājās spēlēsies ar saviem dzīvniekiem no plastilīna. Bērnā rodas motivācija atnākt mājās un iemācīties veidot figūras. Bērns teica vecākiem, ka grib plastilīna dzīvniekus, tāpēc nepieciešams nopirkt plastilīnu (loģika – intelektuālā joma). Bērns netišām un patstāvīgi izvirzīja mērķi (intelektuālā joma). Bērns atnāca mājās, organizēja patstāvīgi darba vietu (sociālā joma) un sāk strādāt ar plastilīnu (fiziskā joma). Viņš izplānoja sākumā izveidot lācīti (intelektuālā joma). Sāk veidot savu unikālo lācīti (radošā joma). Kad pirmo rotaļlietu pabeidza, bērns bija ļoti lepns par savu darba rezultātu (emocionālā joma), viņam palielinājās pašvērtējums (intelektuālā joma). Viņš sāk neatlaidīgi un patstāvīgi plānot nākamo dzīvnieku, lai sasniegtu mērķi. Līdz ar to var secināt, ka bērna gribas īpašību veidošana ir atkarīga no citām attīstības jomām.

1.2. Vecākā pirmskolas vecuma gribas īpašību attīstība pedagogiski psiholoģiskajā aspektā

Vēcākais pirmskolas vecums ir 5-6 gadi. Šis vecumposms nozīmē bērna gatavošanās laiks skolai. Vienlaicīgi tas ir sensitīvs bērna personības attīstības posms, kas dod bērnam iespēju labāk adaptēties skolas videi. Tomēr šis bērna attīstības periods rada lielu fizisko, intelektuālo un emocionālo slodzi (Hibnere, 1998). Pēc pirmskolas izglītības mācību satura programmas parauga, šajā vecumā bērns jau:

- ar pieaugušā palīdzību lasa dažādus uzrakstus;
- mācās pārvelkt burtus un īsus vārdus;
- raksta rakstīto burtu elementus (Ministru kabineta noteikumi Nr.533, 2012).

Var secināt, ka bērns šajā vecumā sāk pakāpeniski attīstīt savas lasīšanas un rakstīšanas prasmes. Tādas prasmes attīstas ilgstoši. Līdz ar to bērnam nepieciešama pietiekama gribas piepūle un motivācija, lai iemācītos saprotami rakstīt un lasīt. Novērojot bērnus pirmskolas izglītības iestādē, darba autore atzīmēja, ka bērniem pat sagatavošanas grupā ir pietiekami grūti rakstīt; viņi lēni un rūpīgi cenšas pārvelk katru burtu. Var teikt, ka viņi neatlaidīgi un mērķtiecīgi cenšas sasniegt labus rezultātus. Tomēr viņiem jau vairāk tiek attīstīta sīka roku un pirkstu muskulatūra nekā piecgadīgiem bērniem, līdz ar to viņi ātrāk sasniegs savus mērķus un viņiem nepieciešams šajā amatā mazāk piepūles.

Savukārt piecgadīgiem, sešgadīgiem bērniem nepieciešama vairāk gribas piepūle, lai īstenotu dažādas darbības, jo viņiem nav tik labi attīstīta sīka roku muskulatūra. Arī pēc iepriekš minēta mācību parauga, piecgadīgais, sešgadīgais bērns spēj:

- patstāvīgi izplēst vienkāršas formas no plāna papīra;
- izgriezt pa kontūrlīniju vienkāršu siluetu;
- patstāvīgi pielīmēt objektus, kurus izgrieza un izplēsa;

Pēc darba autores domām, tādas prasmes kā izplēšana, izgriešana, pielīmēšana arī prasa pietiekamu mērķtiecību un neatlaidību, kā arī patstāvību no bērniem. Līdz ar to var apgalvot, ka lasot, rakstot, radoši darboties bērns var netieši attīstīt savas gribas īpašības. Starp citu, šajās darbībās bērniem spēcīgi attīstās sīkmotorika. Daži pedagogi (Šteinberga, 2013; Dzintere, Stangaine, 2007) atzina, ka sīkmotorika šajā vecumā ir tieši saistīta ar intelektuālo attīstību. Intelektuālas spējas vecākā pirmsskolas vecumā sāk intensīvi veidoties, pārejot no pārskatāmām formām uz loģiskām, no praktiskā domāšanas uz radošo (Стожарова, Михалёва, 2013).

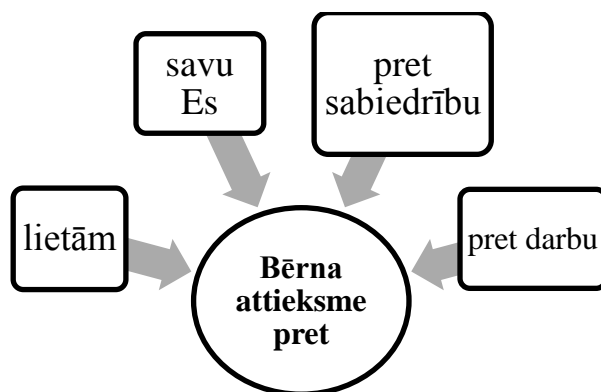
Turpretī A.Šteinberga (2013, 29) uzskata, ka no diviem līdz septiņiem gadiem bērņā attīstās uzskatāmi tēlainā domāšana. Tā ļauj bērnam iztēloties objektus un parādības ar domas tēlu palīdzību, ne vairs ar konkrētām darbībām. L.Rubinskis un S.Hohlovs (1986, 27) apgalvo, ka ar uzskatāmi tēlaino domāšanas attīstību bērns var radīt savā iztēlē skaidru paredzamu darbības plānu, arī paredzēt darbības plāna sekas, kas var pozitīvi ietekmēt liktā mērķa panākumu. Tātad uzskatāmi tēlainā domāšana netieši attīsta gribu vecākā pirmsskolas vecumā. Arī bērns spēj attīstīt gribu caur darbībām, caur savu iztēli. Tikai ar nosacījumu, kad ir mērķis, kas nepieciešams sasniegt. Indivīds pilnveido un attīsta gribas īpašību, intelektu, izdarot kādu darbību ar noteiktām grūtībām un pārvarot tās (Randoha, Augstkalne).

Arī A.Vorobjovs (2000, 164). atzina, ka uz gribas attīstību ir ietekme intelektuālā joma jeb sfēra: "viens no svarīgākajiem cilvēka gribas veidošanas ceļiem ir darbības mērķa, motīvu un darbības rezultāta svarīguma apzināšanās process". 5-6 gadu vecumā bērns prot saprast diezgan loģiskas sakarības, pat ar pieaugošu sarežģītības pakāpi (Šteinberga, 2013). Šī intelektuālā prasme arī attiecas uz prasmi plānot savu darbību un paredzēt tās sekas. Krievu psihologs Ļ.Vigotskis (2000) apgalvoja, ka 5-8 gados bērņā attīstās analīzes spēja. Tā arī ir ciešā mijiedarbībā ar gribas sfēru (pašsavaldīšanās un izturētība), jo prasme analizēt nozīmē prasme pamatīgi pētīt, raksturot savu rīcību, kas palīdz savaldīt sevi, vadīt savu rīcību, vēlmes, ja ir nepieciešams. Analizēšanas prasmes ir noderīgas tad, kad bērns pārvāra grūtības, šķēršļus mērķu sasniegšanā. Viņš mēģina analizēt, kādi paņēmieni viņa rīcībā un darbībā palīdz, traucē sasniegt savu mērķi. Tāpat svarīgs atzīmēt, ka „izzīnā šajā vecumā dominē atmiņa” (Šteinberga, 2013, 34).

Atmiņa palīdz bērnam atcerēties savu darbības gaitas plānu un motivāciju. D.Dzintere (1974) uzskata, ka piecus, sešus gadus veci bērni savam darbam izvirza jau tālākus mērķus. Tomēr viņu darba rezultāti redzami tikai pēc zināma laika. Jo tālāks darba mērķis, jo lielāka piepūle bērnam nepieciešama. Piecus sešus gadus veci bērni var izturēt zināmu gribas sasprindzinājumu ilgāku laiku. Pakāpeniski mainās arī bērnu darba process. Mazs bērns darbojas bez apdomāšanās, bet vecāko grupu audzēknis iepriekš patstāvīgi izplāno darba gaitu, pārdomā, kādi materiāli, darba rīki nepieciešami, kāds būs darba rezultāts (Dzintere, 1974).

Svarīga nozīme patstāvības veidošanā ir audzināšanai. Tājos gadījumos, kad bērnu patstāvīgi nostāda atkarības apstākļos, patstāvīgi dara viņa vietā to, ko viņš varētu izdarīt pats, apspiež viņa iniciatīvu, soda par patstāvīgu rīcību un lēmumiem,- tas viss nesekmē patstāvības veidošanos (Vorobjovs, 2000). Sekmē patstāvības veidošanu pieauguša atbalst, ticība bērna spēkiem, palīdzība, ja nepieciešams. Jo bērnam vajāks patstāvības līmenis, jo grūtāk viņam pašam.

Pirmkārt, pieauguša mērķis – palīdzēt bērnam kļūt patstāvīgam, nevis darīt visu viņas vietā. Tādā gadījumā neattīstīsies mērķtiecība un neatlaidība. Visas gribas īpašības ir savstarpēji saistītas un papildina viena otru. Arī svarīgi atzīmēt, ka „pirmsskolas vecumā bērna pasaules izjūta, emocionālais stāvoklis piepilda viņu visu”, uzsver D.Meikšāne 1998, 60). No pedagoģiskā viedokļa emocijas ir ļoti nozīmīgs audzināšanas līdzeklis. Emociju attīstībai ir novērojamas līdzīgas sakarības kā prāta un gribas attīstībā (Šteinberga, 2013; Dēķens, 1921; Mikšāne, 1998). Tās veido bērna attieksmi pret (sk. 6.attēlu):

6. attēls. Bērnu attieksmju sistēma

Starp citu, „vislielāko prieku bērnam rada laimes izjūta par uzveiktajām grūtībām, par sasniegtu mērķi, par atklātu noslēpumu, prieks par uzvaru, laime, ko dod patstāvība, panākumi, iegūtās zināšanas un iemaņas” (Korčaks, 98). Prieks par uzvaru, pārvārot grūtības – tas, ko nepieciešams dod bērniem caur dažādiem uzdevumiem. Dažreiz pedagogs vai vecāks, lai atrāk pabeigtu uzdevumu, atņem bērnam tādu iespēju – priecāties par sasniegtu mērķi.

Līdz ar to atņem bērnam pozitīvu attieksmi pret sevi kā personību, atņem lepnumu par savu ES, atņem attīstību un pašaudzināšanu. Pozitīvu iespaidu uz gribu var atstāt arī komiskā izjūta. Tas nozīmē, ka indivīds prot uz situāciju jeb šķēršļiem paskatīties no citas puses, no pozitīvas puses. A.Vorobjovs (2000, 165) uzskata, ka „prasme sarežģītās situācijās uztvert joku atviegļina darbu, paaugstina gribas piepūli”.

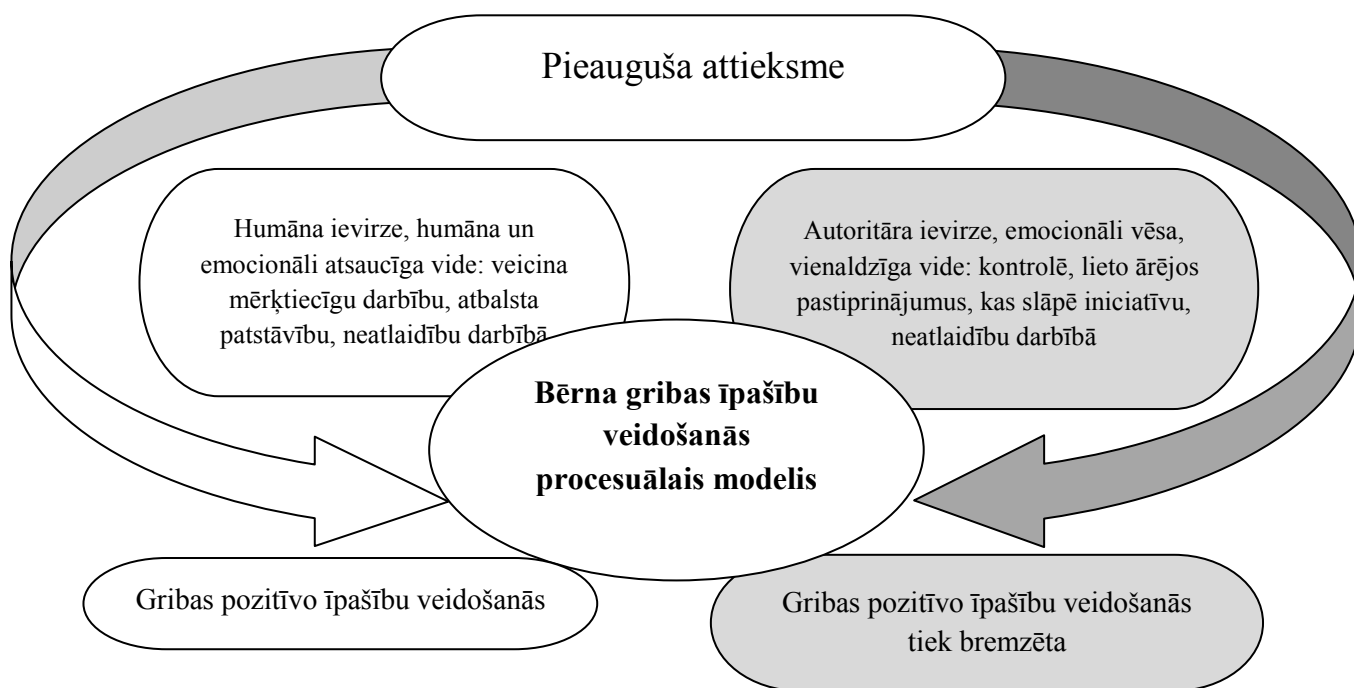
Personīgas un kultūras identitātes nostiprināšanās, pēc A.Šteinbergas domām, notiek starp trīs un sešu gadu vecumu. Šo procesu pavada dažādas spēcīgas emocijas, ar kurām bērnam jāiemācās tikt galā. Tas ir sarežģīts uzdevums - prast izrādīt dažādas emocijas un jūtas kā: bailes, dusmas, bēdas, mīlestību, utt. Tikai izrādīt tā, lai emocijas tiktu pieņemtas sabiedrībā. Šīs sarežģītais uzdevums prasa lielu izturētību, kas noteikti attiecas uz gribas sfēru (Šteinberga, 2013, 107). Apzināt un izzināt sevi ļoti sekmīgi var darbībā. Kad pieauga bērna patstāvība, tad palielinās arī pārliecība par sevi, saviem spēkiem, ka arī apmierinājuma jūtas par padarīto. Pašaudzināšana pieredzes gūšanā pilnveido bērna darbīgo gribu (Students, 1935).

Ja pieredze, kuru gūst bērns ir pozitīva, tad tā tiek virzīta bērna gribas attīstībā; ka arī bērns tiek motivēts izzināt un darboties radoši (Vigule, 1998). Radošas personības īpašības veidojas visām vecuma grupām. Īpaši uzmanību nepieciešams veltīt pirmsskolas vecuma bērniem, jo tieši šajā vecumā bērni īpaši sāk izjust vajadzību darboties patstāvīgi. Radošs process, kas var būt īstenots mākslinieciskajā darbībā, palielina bērna patstāvību un spēku. „Dažu kreatīvās uzvedības un pašizteikšanās, radošās darbības modulācijas veidu un aspektu mācīšanas pieredze rāda, ka radošumam pieaugot, pastiprinās tāda personības īpašības kā neatkarība”, uzsver I.Račicka (2001, 38). Tas nozīmē, ka bērns mācas patstāvīgi darboties un pieņemt noteiktus lēmumus. Arī radošā attīstība saistīta ar radošu iztēli – jaunu tēlu, priekšstatu veidošana un attīstīšana. Iztēle ir jebkuras radošās darbības pamats (Выготский, 1997). Tātad gan fiziskā (sīkmotorika), gan intelektuāla (uzskatāmi tēlaina domāšana, iztēle, atmiņa), gan emocionāla, gan radoša (radošā domāšana) attīstība sekmē netiešu gribas attīstību vecākā pirmsskolas vecumā. Arī šajā vecumposmā nozīmīgu lomu gribas īpašību attīstībā bērnam tiek veltīta pieaugušiem, videi, kas viņi veido apkārt bērnam. No iepriekšējiem secinājumiem, zināms, ka bērna griba nav stipra. “Bērna psihe ir nenobriedusi, tā labprāt seko svešai gribai un ir viegli pakļaujama”, uzsver D.Vigule (Vigule, 2000, 28). Tāpēc pieaugušajam pastāvīgi nepieciešams rīkoties apzinīgi, pašam novērot un vērtēt savu rīcību, jo mazais cilvēks šo rīcību pieņem par normu un paraugu. Pieaugušajam drīzāk jābūt saprotošam draugam, kurš aug un pilnveidojas reizē ar bērnu. “Tikai noteikts, stipras gribas cilvēks, kurš labi pazīst bērna dvēseli, spēj sekmīgi veikt šo uzdevumu” (Vigule, 2000, 26). Arī J.A.Students, runājot par gribas veidošanu, atzīmē, ka pirmsskolas vecumā apkārtnei un tās veidotājiem ir visnozīmīgākā loma bērna attīstībā.

Bērna griba neveidojas viena pati, bet gan saskarsmē ar pieaugušo un vidi, „jo apkārtne cēlāka, cildenāka un priekšzīmīgāka, jo gribas gūst vērtīgākus iespaidus” (Students, 1932, 28). Īpaši svarīga pieauguša (vecāka, pedagoga) attieksme pret dzīvi, citiem cilvēkiem, bērniem. Īpaši pedagogam nepieciešams veidot apkārt sevi un sevī humāno attieksmi pret visu, jo notiektā ievirze sekmē gribas attīstības veidošanu (sk. 7. attēlu). Ja skolotāja neatbalsta bērnu:

- patstāvību,
- neatlaidību,
- neatbalsta bērna māksliniecisko darbību,
- nepiedāvā dažādā veidā materiālus,

bet tikai piedāvā sava idejas (šablonus), kontrolē, lai viss būtu “skaists” un “pareizs” pēc viņas viedokļa, bērnam nebūs motivācijas pabeigt iesākto līdz galam, patstāvīgi izdomāt savas idejas. Turklāt bērnam var veidoties zems pašvērtējums, jo bieži viņam nav “pareizi un skaisti”.

7. attēls. Pieaugušā attieksme pret bērnu gribas īpašību veidošanās procesā (Vigule, 2015, 203)

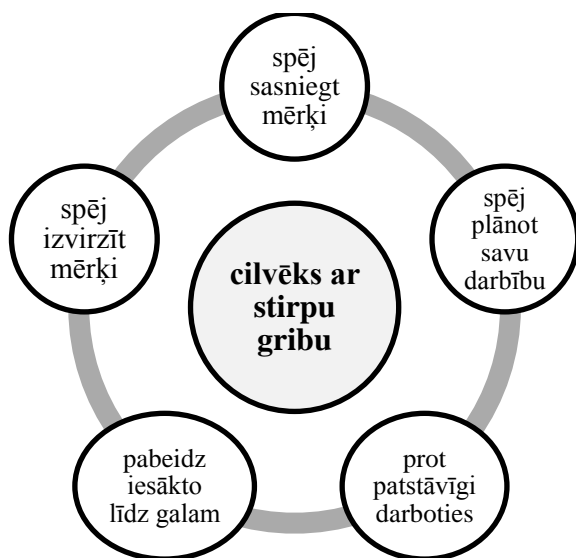
Bērniem vecākā pirmsskolas vecumā vēl grūti vērtēt sevi. Neskatoties uz to nav grūti vērtēt citus. Jau diezgan agri bērni iemācās novērtēt un pamanīt stipras, labas gribas iezīmes. Tādas iezīmes, kas tiek saistītas ar noteiktiem personāžiem no grāmatas, multfilmām vai filmām, bērni atdarina tos savās sižetiskās lomu rotaļās un mākslinieciskās darbībās. Līdz ar to svarīgu vietu gribas audzināšanā ieņem ideāli.

Tas ir noteiktas personas vai literārie varoņi, kas kļūst par atdarināšanas objektu. Lai izlemtu, kā pašam rīkoties, bērns nereti iedomāties savā situācijā. Šāda pieeja ļauj bērnam labāk pārvērtēt subjektīvi emocionālus motīvus. Ievērojot parauga audzinošo spēku, vecākiem un audzinātājiem jāveicina tādu ideālu atrašana (Meikšāne, 1998).

Atdarinot ideālus no dažādiem informācijas avotiem, mazais cilvēks gūst priekšstatu par savu ES un par apkārtējos sevi un citiem. K.Dēķens (1921) norāda, ka vispirms bērns sāk atdarināt savas kustības un skaņas, vēlāk mācās atdarināt citu cilvēku kustības un skaņas. Viss, ko bērns var ieraudzīt, sadzirdēt un sajūst, var atstāt mūžīgu un stipru iespaidu. Šis iespaids ietekmē bērna tālāko attīstību. Līdz ar to videi, kurā bērns aug un attīstās, ir ļoti liela nozīme. Jo vide ir nabadzīgāka, jo bērns lēnāk attīstās. Jo apkārtnē vairāk izzināmu un pētāmu lietu, jo bērns attīstība ir sekmīgāk (Vigule, 1998). Savukart, jūtās un gribā izpaužas attiecības ar apkārtējo pasauli, lietām, sevi, citiem cilvēkiem. Jo vairāk iespēju iepazīt pasauli, jo vairāk sajūtu gūst bērns un vairāk motivācijas darboties un sasniegt nepieciešamo. Tapāt kā iepriekš minētie autori, arī A.Vorobjovs (2000) uzsver, ka viens no svarīgākajiem gribas audzināšanas un pašaudzināšanas ceļiem ir referenta (nozīmīga) cilvēka tieša novērošana.

Šajā gadījumā uz atdarināšanas pamata cilvēkam veidojas daudzas nozīmīgajam cilvēkam piemītošas rakstura īpašības. Un, ja šim nozīmīgajam cilvēkam ir stipra griba, iespējama viņa gribas īpašību apgūšana. Svarīgi atzīmēt, kas nozīmē atdarināšana bērnam. Piemēram, J.Polujanovs (1988) apgalvo, ka pieauguša atdarināšana ir bērna tieksme darīt kaut ko kopā ar vecākiem, darīt to kā pieaugušais un patstāvīgi. Sākumā bērns uzvedas pret sevi līdzīgi kā vecāki uzvedas pret viņu. Pēc tam šī uzvedība un attieksme pret sevi top par bērna uzvedības formām dzīvē. Pieauguša atdarināšana bērniem ir avots un galvenais līdzeklis jaunu prasmju veidošanās. Piemēram, otrajā dzīves gadā, atdarinot vecākus, bērns pirmoreiz ņem zīmuli rokā un sāk haotiski čivināt (чирикать) uz papīra, pat neskatoties uz to, ko viņš dara un kas uz papīra sanāca. Viņam patīk pats process, darbība, roku kustība un iespēja uzvesties kā pieaugušais. Drīz viņš pamana, ka švīkas uz papīra un viņa roku kustības kaut kādā veidā saistītas. Līdz ar to, bērns var plānot un pārbaudīt (kontrolēt), kas notiek un sanāks uz papīra. Bērna apziņā sāk rādīties patstāvīgu darbību tēls – pamats bērna iztēles iespēju attīstībai. Tas ir jauns un galvenais elements bērnu psihē, kas šajā posmā aktīvi sāk zīmēt.

Var secināt, ka pieaugušais – bērna atdarināšanas pamats. Ja pieaugušais, kas bērnam izraisa spēcīgu simpātiju, ir cilvēks ar stipru gribu (sk. 8. attēls), tad bērns, pamanot to, uzreiz sāk atdarinot viņu:

8.attēls. Stipras gribas iezīmes

Tādā veidā bērnam netieši sāk attīstīties gribas īpašības. Starp citu, interesants un patīkams bērniem veids kā iemācīties pastāvīgi rīkoties, plānot, domāt, arī pabeigt iesākto līdz galam ir māksla.

1.3. Gribas īpašību attīstības iespējas mākslinieciskajā darbībā

Gribas attīstības iespējas pirmsskolas vecumposmā ir spēcīgi radošas, patīkamas un, galvenais, netiešas. Bez šaubām, bērniem visos pirmsskolas vecumposmos patīk rotaļāties un spēlēties. Gan rotaļas, gan spēles palīdz bērnam augt un attīstīties, jo bērna attīstības pamats ir laba veselība un vēlme darboties (Dzintere, Stangaine, 2007). Pedagoģijas zinātnieki (Komenskis, Frēbels, Dēķens, Montesori, Stangaine) to jau sen pamanījuši un uzskata rotaļu par svarīgu bērna vispusīgu un harmonisku attīstības sekmētāju. Piemēram, pirmsskolas pedagoģijas teorijā un praksē vērtību guva M.Montesori rotaļlietu komplekts (didaktiskais materiāls), kas izraisa bērna aktivitāti un aicina darboties. Šie materiāli jeb rotaļlietas ir izveidoti tā, lai bērns patstāvīgi varētu:

- labot savas kļūdas, ja tās ir,
- sekmēt gribas īpašību un pacietības attīstību,
- sekmēt vērīguma un pašdisciplīnas attīstību,
- bagātināt izpratni par dažādām lietām un parādībām (Priede, 2002).

Pēc pirmsskolas izglītības vadlīnijām, ka darba autore iepriekš aprakstīja, pirmsskolas izglītība satura mērķis – semēt bērna vispusīgu un harmonisku attīstību (2012, 2). Ievērojot dažādu gan ārzemju, gan latviešu izcilu pedagogu atziņas par rotaļu nozīmi bērna attīstībā, ministru kabineta noteikumos Nr.533 tiek apgalvots, ka „galvenais bērna darbības veids pirmsskolā ir rotaļa” (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām, 2012, 10).

Rotaļu veidi ir dažādi:

- lomu rotaļas,
- kustību rotaļas,
- konstruktīvas rotaļas.

Katrā rotaļu veidā bērnam ir iespēja attīstīt savas gribas īpašības. Tomēr darba autore tiek ieinteresēta pētīt tādu gribas attīstības veidu, kas ir ciešā saistībā ar mākslu. Piemēram, teatrālā rotaļa spēcīgi tuvina bērnu mākslas pasaulei. Gan no mākslinieciskās darbības, gan no rotaļām bērns gūst estētisku baudījumu.

Tāpat kā māksla, rotaļa ir radoša un brīva. Rotaļas un mākslas savstarpējo saistību zinātnieki izskaidro dažādi – rotaļa ir mākslas pirmveids, sagatavošanas pakāpe bērnu mākslinieciskai jaunradei. Rotaļa pakāpeniski pārvēršas par māksliniecisku darbību (Dzintere, Stangaine, 2007). Arī K.Dēķens (1921) pamanīja spēcīgu saikni starp rotaļu un mākslu. Viņš norāda, ka zīmēšana ir savā veidā spēle, ar kuru palīdzību bērns attēlo savas domas, fantāzijas. Savukārt, attēlu aplūkošanu K.Dēķens (1921) sauc par garīgo rotaļu, kas tāpat kā zīmēšana veido izpratni par skaisto un attīsta novērošanas spējas. Tas nozīmē, ka bērns caur rotaļu var atklāt burvīgu mākslas pasauli, kur var pastāvīgi radoši un brīvi darboties, kā arī eksperimentēt, paplašināt savas zināšanas un veidot jaunus priekšstatus, arī attīstīt un pilnveidot prasmes, bet pat galvenais – trenēt savas gribas īpašības. Kādas gribas attīstības iespējas ir mākslinieciskajā darbībā kopumā un atsevišķi zīmēšanas procesā, darba autore pētīja un analizēja dažādos pedagogu darbos.

Vecākajā pirmsskolas vecumā bērnam ir aktuāli ar patstāvīgu darbību pašrealizēties, izprast savu neatkarību un savu varēšanu (Lieģeniece, Nazarova, 1999). Mākslinieciskā darbība – drošs veids, kā apmierināt bērna vajadzības pēc neatkarības un netieši attīstīt viņā gribas īpašības. Īpaši bērniem šajā vecumā patīk radoši darboties, viņiem tiek attīstītas pietiekamas prasmes un iemaņas, lai izveidotu kaut ko neparastu un jaunu. Arī, pēc K.Dēķena (1921) atziņām, piecu, sešu gadu vecumā bērni var zīmēt jau lielas kompozīcijas. Pirmkārt, zīmēšana ir savu domu izteikšanas veids. Otrkārt, zīmēšana ir roku vingrinājums. Tādēļ bērna zīmējumi ir mākslinieciskās vērtības, kas dod priekšstatu par bērna attīstību (Vigule,1998). Mākslinieciskā darbība ir ne tikai bērnu izklaides veids un rotaļa, bet arī darbs.

Bez darba piepūles, mērķtiecīgas darbības, prasmi pabeigt iesākto līdz galam, pārvārot grūtības, bērns nevar sasniegt rezultātu – zīmējumu, kas izraisītu viņam prieku un pašapmierinātību (Komarova, 1990). Arī valdorfpedagoģijā tiek uzskatīts, ka visi šie radošie vingrinājumi (tehnikas) ir arī gribas vingrinājumi (Meikšāne, 1998; Karlgrēns, 2008). Svarīgi atzīmēt, kas nozīmē griba mākslinieciskajā darbībā. Pēc V.Hibneres (1998, 116) uzskatiem, „griba vizuāli radošajā darbībā ir prasme apzināti izvirzīt sasniedzamo mērķi (mērķtiecība), plānot izdarāmo darbību – paredzēt kompozīciju un tehniku ar brīvi izvēlētiem izteiksmes līdzekļiem (patstāvība), pārvarēt grūtības mērķa sasniegšanā (neatlaidība)”. K.Grifins un M.Oreili (1999, 13) apgalvo, ka bērni apmērām šajā vecumā izmanto zīmēšanu, lai izglītoties, attīstīties un mācīties plānot savu darbību. T.Komarova (1990) atzina, ka vizuālo darbību gaitā bērniem tiek audzinātas etiski-gribas īpašības: prasme un vēlme pabeigt iesākto līdz galam (pašsavaldīšanās), mērķtiecīgi un patstāvīgi nodarboties (mērķtiecība, patstāvība) un pārvarēt grūtības mērķa sasniegšanā (neatlaidība). Apkopojot iepriekš minētas atziņas par gribu mākslinieciskajā darbībā, var secināt, ka griba (gribas īpašības) ir patstāvība, neatlaidība, pašsavaldīšanās, mērķtiecība un neatlaidība. Neskatoties uz to, ka visas iepriekš minētas gribas īpašības ir nozīmīgas bērna vispusīgi un harmoniski attīstībai, darba autore vairāk pētīja un analizēja patstāvības un neatlaidības attīstības iespējās mākslinieciskajā darbībā.

D.Meikšāne (1998) atzīmē, ka nav labāka līdzekļa, kā stiprināt, izkopt gribu, kā kaut ko darīt ar prieku taisni tad, kad jāpārvar grūtības un šķēršļi. Atšķirībā no bērna, pieaugušais var izvēlēties pat nepatīkamu vingrināšanās objektu un sasniegt to, ja viņam ir stiprs gribasspēks. Turpretī bērns var vingrināties tikai tad, kad vingrināšanās objekts ir skaists, kad tas izraisa prieku (Meikšāne, 1998; Karlgrēns, 2008). „Viss mākslinieciskais, ja to skolotājs dzīvi un ar fantāziju pasniedz, atbilst šai prasībai”, uzskata F.Karlgrēns (2008, 49).

Arī skolotāja personīga pozitīva attieksme pret mākslu un darbu, viņa līdzdalība bērnišķīgajā tapšanas procesā stipri ietekmē bērna darboties tieksmi, kas savukārt ietekmē bērna gribas attīstību mākslinieciskajā darbībā. J.Polujanovs (1988) apgalvo, ka katra radoša darbība, piemēram, zīmēšana prasa no bērna tādas psihiskās īpašības kā aizrautība un neatlaidība, arī prasmi koncentrēt visus savējos spēkus un uzmanību savai darbībai. Jo vecāks ir bērns, jo vairāk un vairāk palielinās viņa koncentrācijas, organizētības līmenis un prasme plānot savu darbību. Arī palielinās bērna prasīgums pie tā, ko viņš dara. Mākslinieciskajā darbībā tiek audzināma vērtīga gribas īpašība – tieksme pēc personīgo darbību pilnībai un to rezultātam. Protams, tādu gribas īpašību attīstībā svarīgu loma ir ne tikai zīmēšanai, bet arī harmoniskai bērna audzināšanai. Par mījsakarību starp patstāvības attīstības bērna un māksliniecisko darbību rakstīja daudzi pedagogi un psihologi (Leģieniece, Nazarova, 1999; Dzintere, 1974; Hibnere, 1977; Frīdenberga, 2003; Polujanovs, 1988; Vorobjovs, 2000; Sakulina, Komarova, 1982).

Gribas audzināšanā jāsaglabā bērna iniciatīva un patstāvība (Dzintere 1974, 117; Hibnere, 1977). Bērnu patstāvības līmenis mākslinieciskajā darbībā pieaug līdz ar viņu attīstību un iespējām veikt sarežģītākas fiziskās un garīgās darbības (Frīdenberga 2003, 4). Pirmsskolas vecuma bērna individuālo attīstību ietekmē daudzi un dažādi faktori, kas var gan sekmēt, gan kavēt to. Piemēram, ja bērnam piespiež kādu darbību veikt pēc noteikta parauga jeb šablona, tad tas ļoti negatīvi ietekmē viņa attīstību, jo kavē pašiniciatīvu un vēlēšanos radoši darboties.

Turpretī patstāvīga radoša darbība, zīmējot pēc pedagoga vai vecāku ierosinājuma, sekmē un veicina viņa vispārējo individuālo attīstību (Hibnere, 1998, 28-29). Arī L.Vigotskis (1997) atzina, ka mākslinieciskajā darbībā jāatceras par brīvības principu. Tas nozīmē, ka mākslinieciskajās rotaļnodarbības un rotaļas nevar būt piespiestas, tikai izējot no bērna interesēm. Bērnu mākslinieciskā darbība labvēlīgi ietekmē bērna attīstību tādā gadījumā, ja tā tiek īstenota ar pieaugušo klātbūtni, bet pašam bērnam.

Pieaugušie var organizēt apstākļus, vidi, pievērst bērna uzmanību uz to, ka viņam vajadzētu patstāvīgi meklēt un atrast līdzekļus un iespējas, lai realizētu zīmējumā to, kas izdomāja savā iztēlē. Iemācoties zīmēšanas paņēmienus un paraugus, kas parādīja bērnam pieaugušie gatavā veidā, bērns papildina savas zināšanas un prasmes, bet neattīsta savas spējas. Patstāvība tieši saistīta ar individualitātes veidošanos (Полюянов, 1988, 65). Bērni gan vecākajā, gan sagatavošanas grupā var zīmēt, veidot, griezt un līmēt ne tikai rotaļnodarbības gaitā. Grupā jābūt radīti nosacījumi patstāvīgai mākslinieciskai darbībai. Bērnu zināšanas, prasmes un iemaņas zīmēšanā, veidošanā, gleznošanā, aplicēšanā, kas apgūti rotaļnodarbībās, ļauj bērniem patstāvīgi un aktīvi radīt zīmējumus pēc savām vēlmēm, brīvi pielietot apgūtas prasmes zīmējumu sagatavošanai, arī spēles aplikācijas sagatavošanai. Tādu radošu virzienu bērnu dzīvē ieteicams atbalstīt; tas vēl un vēl motivē bērnus radoši darboties un izpausties (Сакулина, Комарова, 1982). Zīmēšana, aplicēšana, veidošana un konstruēšana mudina bērnus izteikt savus emocionālos pārdzīvojumus viņiem pieejamā un patīkamā veidā, ka arī aktualizēt gūto pieredzi.

Tēlotājmāksla rosina bērnu pašu radīt darbus, kas atspoguļo vēroto vai fantāzijā radīto. „Ar šīm darbībām tiek veicināta arī bērna psihisko procesu attīstīšana: sajūtas, uztvere, atmiņa, iztēle, uzmanība un griba”, uzskata B.Frīdenberga (2003, 5). Arī darbu, kas saistīts ar dažādu priekšmetu gatavošanu, ievada audzinātāja, bet pēc tam bērni strādā patstāvīgi, radoši. Tādam darbam ir liela audzinoša nozīme: bērniem veidojas apķērība, izdoma, prasme izvirzīt mērķi, pārvarēt grūtības, strādāt ar dažādiem darba rīkiem (Dzintere, 1974), D.Dzintere (1974) uzsver, ka tādas gribas īpašības kā neatlaidība un pacietība darbā attīstāmas ar saturā ļoti interesantiem grafiskiem, radošiem iztēles darbiem, izmantojot dažādus izteiksmes līdzekļus. Bērna radošās darbības attīstība, kā arī viņa gribas un psihes attīstība kopumā notiek intensīvāk tad, kad bērna darbībā ir kāpināta grūtību pakāpe un pārvāramas grūtības, ja bērns izjūt gribas piepūli.

Bērni pieradināmi pie pakāpeniskas grūtību pārvarēšanas, ja viņus ieinteresēt intensīvi un sistemātiski darboties noteiktā virzienā. Grūtību pakāpe pedagogam jāparedz: grūtības radošajā darbībā nedrīkst būt pārāk lielas. Ja izvirzītais mērķis netiek sasniegts, bērns zaudē darba prieku un ticību savai varēšanai (Dzintere 1974, 117). Bērna tēlotājdarbības attīstība, kā arī viņa psihiskā attīstība kopumā zīmējot, veidojot vai aplicējot notiek intensīvāk, ja grūtību pakāpe ir pietiekami augsta, tas ir, ja bērns izjūt piepūli, pārvar grūtības. Kaut arī bērnam ir izteiktas spējas kādā tēlotājdarbības veidā, rezultātu nebūs, ja šīs spējas netiks attīstītas neatlaidīgā darbā, pārvarot grūtības un šķēršļus (Hibnere, 1977, 27). Zīmējot bērns kontrolē savu rīcību un, vadoties no priekšstata par attēlojamo priekšmetu, novērtē uzzīmēto (Komarova, 1982, 5). Tātad bērns šajā darbībā pilnveido gribas īpašības: pašsavaldīšanos un izturētību, jo cenšas savaldīt savu rīcību, arī patstāvību un mērķtiecību, jo, izvirzot sev mērķi, mācas patstāvīgi tiekties pie rezultāta. Arī tāda kritiska sava darba procesa un rezultātu analīze kā pašnovērtējums palīdz bērnam attīstīties kā personība un turpmāk sasniegt augstus mērķus. Tēlotājdarbības mērķa apzinātības pakāpe bērnam var būt ļoti dažāda.

Pirmsskolas vecumā bērns var gan izvirzīt savai darbībai noteiktu mērķi, bet darbības gaitā izraisās citas asociācijas, un bērns atbilstoši tām šo mērķi izmaina. Līdz ar to ieteicams šajā posmā pieaugušajiem mudināt bērnu apdomāt un skaidri nolemt, ko viņš zīmēs, veidos vai aplicēs, ka arī radināt ieceri realizēt iesākto līdz galam. Šajā nolūkā jā māca bērnam savu darbību plānot. Ieteicams ar viņu pārrunāt, kāda attēlojamā parādība ir dabā, kāda tehnika jāizraugās, kāda būs attēlošanas secība, uzskata V.Hibnere (1977, 18). Tomēr, organizējot vizuālās mākslas darbības ikdienā, lai gribas īpašības maksimāli attīstīt un pilnveidot, svarīgi neaizmirst ievērot šādus galvenos kritērijus:

- bērnu pašizjūtas un motivācijas (darīt, gribēt darboties) radīšana;
- aktivitātes (ar kādu interesi bērni strādā) nodrošināšana;
- tēlotājdarbības prasmju (ko jau prot, ko iemācās) nostiprināšana un attīstīšana.
- Uzsākot darbu, svarīgi fiksēt, kādā līmenī ir bērnu prasmes:
- mākslinieciski tematisko materiālu un rīku (krāsu, otu, krītiņu u.c.) lietošanas prasme;
- prasme izvēlēties savai radošai iecerei atbilstošus attēlošanas tehniskos paņēmienus un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus;
- izpildīt nepieciešamās roku kustības (vilkt taisnas, liektas u.c. līnijas) (Frīdenberga, 2003, 4-6).

Svarīgi atcerēties, ka pieaugušais nevar bērna vietā attīstīt viņam gribas attīstības. Par to rakstīja M.Montesori. Viņa norāda, ka pieaugušie var bērnam tikai palīdzēt attīstīt viņa spējas – nogremdēties novērošanā.

Bērniem piemīt noslēpumainais radīšanas spēks. Tas attīstās tikai tādā gadījumā, ja bērnam atstāj rīcības brīvību un ir iespēja iegūt vajadzīgo tehniku. "Tā attīstās arī zīmēšanā, kā viens no daudziem izteiksmes veidiem, kuru bērni pastāvīgi lieto, ne tāpēc, ka tas tiktu no viņiem prasīts, ne tāpēc, lai sasniegtu kādu mērķi, bet vienīgi tāpēc, ka jūtas, domas, atmiņas tiecas pēc izteiksmes" (Montesori, 1940, 20). Analizējot māksliniecisko darbību, autore nonāca pie secinājuma, ka tajā ir visi nosacījumi sekmīgai bērna gribas attīstībai: pastāvībai, mērķtiecībai un neatlaidībai. Pirmkārt, bērns šajā radošā procesa var pats izvēlēties, ko viņš vēlas uzzīmēt, izveidot, utt., pats var izvēlēties, kādus materiālus izmantot. Tas sekmē patstāvību.

Arī kad bērns savā iztēlē izdomā noteiktu darba rezultātu, viņam būs apzinīga motivācija, kas palīdz bērnam izvirzīt sev mērķi un tiekties pēc tā īstenošanas, pārvarēt grūtības. Tas nozīmē, ka caur māksliniecisko darbību bērns attīsta mērķtiecību un neatlaidību. Tāpat gribas attīstību droši var realizēt mākslinieciskajā darbībā, īpaši zīmēšanā. Mūsdienās skolotāja savā pedagoģiskajā darbībā izmanto dažādas pieejas, lai attīstītu un izlgītu bērnus.

Eksistē trīs *vispazīstamākās pieejas, kas izmanto pedagogi mākslinieciskajā darbībā ar bērniem, apgalvo Jūlija Bullard (2014, 273)*. Pirmā metode: orientēšanas uz procesu (Noninterventionist Approach). Izmantojot šo metodi, skolotāja nodrošinā bērnus ar dažādu materiālu. Skolotāja atbalsta bērnu brīvo pētījumu, tas nozīmē, ka skolotāja aicina bērnus izmantot dažādus materiālus uzreiz vienā mākslinieciskā darbībā. Tādā situācijā, bērni mācas vairāk domāt, organizēt savu darbību, lai viņu darbs būtu harmonisks. Jo izmantojot dažādus materiālus, jāpadomā, kādi materiāli labāk saskaņotu viens ar otru, utt. Šajā pieejā bērni ir absolūti fokusēti uz darbību, procesu nevis rezultātu. Skolotājas primārā loma: atbalstīt bērnu individuālītāti, darbību un nodrošināt bērnus ar tādu vidi, kas sekmē viņiem drosmi un vēlmi pašiem izgudrot kaut ko jaunu mākslinieciskajā darbībā.

Otrā metode: orientēšanas uz rezultātu (Production-Oriental Approach). Skolotāja, kas izmanto šo pieeju, dod bērniem norādījumus, ka vajadzētu un ko vajadzētu zīmēt, veidot, gleznot, utt. Darbojoties, bērniem ir maz iespējas patstāvīgi darboties. Skolotāja kontrolē katru bērna darbību, lai tiekties pie konkrēta rezultāta. J.Bullard (2014, 274) uzsver, ka skolotājas izmanto šo metodi bieži, tāpēc ka, pēc viņu domām, viņiem vāji padodas vizuālā māksla jeb nepatīk radoši darboties. Arī var satikt tādu skolotāju, kas baidās vecāku reakciju, kas gaida no bērna uzreiz katru dienu gatavus izstrādājumus. Labāk parādīt vecākiem bērna patstāvību individuālās mākslinieciskās darbībās progresu, nekā katru dienu mocīt bērnu ar vienu un pareizo rezultātu, produktu, kas neattīsta bērna domāšanu, gribu un radošumu. Arī skolotāja var uzrakstīt vai paskaidrot vecākiem, ko bērns iemācījies, darboties individuāli un radoši šajā nodarbībā. Vairāk akcentēt uzmanību uz bērna attīstību nevis uz rezultātu.

Trešā metode: pieprasījuma metode (Art as Inquiry Approach). Šī metode iekļauj sevī aktīvu pētījumu, kur bērni iedziļinās zināšanās par mākslu, tā tehnikas, arī mākslas subjektu vai noteiktu tēmu, kuru pēc tam viņi īsteno savā mākslinieciskajā darbībā. Šajā metodē māksla kā valoda, kas palīdz domāt, izpaust savas idejas un jūtas. Māksla šajā gadījumā attiecas uz dziļi pārdomātu projektu, kur bērni izmanto mākslu, lai izpaustu savas zināšanas. Sākumā bērni pavada laiku, pētot masu informācijas līdzekļus un citus avotus. Tomēr skolotāja palīdz bērniem, mācot bērnus dažādām mākslas tehnikām un bagātinot viņu zināšanas par noteiktu tēmu. Līdz ar to bērni mācas apskatīt objektus no dažādām pusēm, veidot par tiem priekšstātus, meklējot par tiem informāciju. Tā kā bērniem ir dažādas idejas, priekšstāti un attieksme pret noteiktu objektu, mākslinieciskais darbs atšķirsies. Skolotāja abalsta to un rosinā bērnus patstāvīgi darboties. Tas palīdz viņiem jēgpilnāk un radošāk, patstāvīgāk veikt māksliniecisku darbību, negaidot norādījumus, kā rīkoties un ko zīmēt.

Lai īstenotu māksliniecisko darbību jēgpilnu, kurā bērns var attīstīt gribas īpašības, liela nozīme ir materiālu kvalitātei (Bullard, 2014, 278). Piemēram, mēģinājot uzgleznot līniju, kad ota ir sliktā kvalitāte un līdz ar to grūti un gandrīz nav iespējami uzzīmēt taisnu, tievu līniju, bērnam nebūs pietiekāmi liela motivācija pabeigt savu gļenojumu. Arī ja ar šķērēm grūti izgriezt izdomātu formu, protams, bērnam ātri apniks darboties ar tiem. Var sēcināt, ka ļoti svāriģi, lai bērniem būtu ne tikai pietiekāmi liels materiālu asortiments, bet arī labā kvalitātē. Pēc autores uzskatiem, tad šiem materiāliem ir jēga. Lai bērniem gribētos vairāk mākslinieciski darboties, skolotājām jāpadomā netikai par ogranizatorisko momentu, bet arī par to, ka novietot materiālus. Jūlija Bullard (2014, 279) piedāvā novietot materiālus caurspīdīgās grozās, pudelēs, skaistos konteineros. Lai bērnus vairāk ieinteresētu, var novietot materiālus, piemēram, zīmuļus pēc krāsas paletes (sk. 9.attēlu).

9.attēls. Materiālu novietojums (Дешуна, 2013)

Krāsainie krītiņi vai zīmuļi, flomāsteri var novietot caurspīdīgā burkā. Katrā burkā var saturēt, piemēram, zīmuļus vienādā krāsā, tomēr dažādos šī krāsas toņus. Spoguļi var izmantot, lai atspoguļotu materiālus no dažādām pusēm. “Māsklas centros priekš pirmsskolas bērniem vajadzētu nodrošināt ar zīmēšanas darba rīku dažādību. Katram materiālam ir unikālas īpašības, kas dod iespēju izmantot tos, lai realizētu dažādus mērķus un nodomus” (Bullard, 2014, 282). Zīmēšanas veidus var izpētīt 4.tabulā. Jo radošākā vide ir apkārt, jo vairāk ir iespējas izpausties, vairāk motivācijas māksliniecišķi darboties. Piemēram, ja grupā ir šķēres ar dažāda veida asinamo, bērniem vairāk motivācijas griezt. Jo ar tādiem šķērēm izveidojas ļoti skaistas lapas malas.

Bērni ieinteresēti darboties neparastā veidā. Paši māksliniecišķi darba rīki motivē bērnus attīstīt gribas īpašības. Sākumā, jaizdomā, ko ar tādiem šķērēm nepieciešams izgriezt. Pēc tam nepieciešams izdarīt darbību patstāvīgi un pabeigt to. Attīstas patstāvība, neatlaidība un mērķtiecība.

4.tabula. Zīmēšanas veidi (Bullard, 2014, 282)

Zīmuļi	Zīmuļi veido precīzas līnijas. Zīmuļi ir pieejams un diezgan lēts materiāls. Bērni var izmantot dažādus zīmuļus: zīmēšanas zīmuļus, krāsainus zīmuļus un pasteļu zīmuļus
Marķieri	Marķieri var būt dažādās krāsās, izmēros (fluorescenti, resni, tievi, utt.). Ļoti ieteicami iegādāt tādu nonpernament marķieri dažādos izmēros un platumos. Tas ļauj bērniem izmantot marķierus dažādiem nolukiem
Krītiņi	Šis materiāls ir diezgān lēts, pieejams veikalos. Krītiņus var izmantot netikai sausā veidā, bet arī mitrā. Ar tiem var zīmēt netikai uz papīra, bet arī uz koka, akmeņiem. Viņu viegli noņemt nost ar otiņu
Pasteļi	Šis materiāls palīdz bērniem rādīt zīmējumos svītrojumus un no spiediena atkarīgs arī rezultāts

Pirmsskolas izglītības iestādēs nodarbības un brīvajā laikā bērni bieži izmanto noteiktus materiālus, izņemot pasteļi. Kaut gan šis materiāls ir diezgan interesants. To var izmantot jauktā tehnikā, zīmējot vai gleznojot. Pēc autores uzskatiem, noteiktu materiālu neizmanto pirmsskolas iestādes, tāpēc ka skolotājas neprot izmantot noteiktu materiālu vai cenu dēļ. Šis materiāls ir diezgan dārgs. Neskatoties uz to, vēl ir daudz dažādu materiālu, kuru var izmantot nodarbībās un ārpus tām (sk.5. tabulu).

5.tabula. Zīmēšanas veidi (Bullard, 2014, 283)

Tempera	Tempera ir dažādos variētos un krāsās. Labāk iegādāt tādu temperu, kas var pēc tam noņemt nost ar ūdeni
Krāsas pirkstu zīmēšana	Šīs krāsas ir krēmveidīgas. Ar tām krāsām var zīmēt gan izmantojot dažādus darba rīkus, gan pirkstus
Akrils	Šīs krāsas ir šķīdīgas ar ūdeni. Tās var sekmīgi segt uz dažādām virsmām, ieskaitot plastiku, metālu, kanvu un valdes
Akvareļu krāsas	Priekš akvareļu krāsām ir speciāls papīrs, kas ieteicams izmantot. Tomēr šis papīrs ir diezgan dārgs, līdz ar to var aicināt bērnus strādāt netikai ar A4 un A3 formātiem, var izmantot arī mazākus formātus

Piedāvājot dažādus materiālus, lai eksperimentētu, bērni patstāvīgi izvēlas vispiemērotāku materiālu, lai īstenotu savu ieceri. Līdz ar to, tāda materiālu dažādība veido gribas attīstības vidi. Bērni mācas patstāvīgi izvēlēties materiālus un pabeigt savu darbu (Bullard, 2012, 283). Arī, runājot par virsmām, ir daudz interesantas virsmas, kurus var izmantot mākslinieciskajā darbībā (sk. 10.attēlu). Bieži skolotājas par to nedomā un piedāvā bērniem banālu variantu – balto papīru A4 formātā. Bērni ierod darboties vienā formātā. Pēc tam bērniem ļoti grūti zīmēt vai gleznot lielas detaļas A3 formātā, vai otrādi grūti orientēties mazos laukumos. Tas nesekmē bērna intelektuālo, radošo un gribas attīstību. Līdz ar to nepieciešams nodrošināt bērnus ar dažādus virsmas materiāliem dažādā izmērā. Tas arī palīdz bērniem patstāvīgi izplānot savu dabību un īstenot noteiktu ideju. Starp citu ļoti svarīgi, lai šīs virsmas un mākslinieciski darba rīki būtu vienmēr pieejami. Lai bērni zinātu, kur tos var dabūt. Skolotājai nepieciešams izveidot “mākslas centru”, lai būtu vieglāk orientēties un meklēt nepieciešamus materiālus.

Manila papīrs	Vaska papīrs
Avīžpapīrs	Penokartons (foam board)
Krāsains papīrs	Dāvanu apliekamais
Akvareļu papīrs	Kartons
Papīrs priekš printēšanai	Smilšpapīrs
Craftpapīrs	Polietilēns (bubble wrap)
Pergaments	Folija
Celofāns	Filcs
Koks	Koka miza

10.attēls. Virsmas zīmēšanai un gleznošanai (Bullard, 2014, 284)

Arī J.Bullards (2014, 284) aicina skolotājas izmantot mākslinieciskajās darbības kolāžu veidošanu. Priekš kolāžiem var izmantot dažādus materiālus kā avīzes, žurnālus, bildes no kalendāriem, utt. Piemēram, bērni var uztaisīt no dažādiem materiāliem kolāžu “Viss par mani”. Meklējot avīzes, žurnālos un citos avotos tādus simbolus, kas raksturo pašu bērnu. Starp citu, bērns var netikai griezt gatavus attēlus, bet arī uzzīmēt tos uz papīra un tikai pēc tam izgriezt, uzlīmēt uz kolāža. Arī konstruēšana no dažādiem materiāliem var aizraut bērnu.

Ieteicams izmantot konstruēšanai tādus materiālus kā vadi, avīzes, kastes, koks, papjēmašē dažādos izmēros. Kā arī var izmantot materiālus, kas drīkst pēc tam pārstrādāt vai materiālus no dabas (sk. 11. attēlu). Lai konstrukcijas fiksējas, nepieciešams padomāt par materiāliem, kas saglabās skulptūras formu: dažādā veidā līme, lentes, kniepadatas, saspraudes un citi materiāli.

<i>Pārstādāti materiāli:</i>	
Trompetes	Koks
Zeķes	Mulars
Gabaliņi no keramikas	Vadi
Papīrs	Dzija
Kartons	Ziepes
Gumija	CD
	Plastmasas pudeles, glāzes
<i>Dabas materiāli:</i>	
Akmeņi	Rieksti
Sēklas	Rīkstes
Sakaltušas puķes	Zāģskaidas
Gliemežnīcas	Koka lapas

11.attēls. Pārstrādāti materiāli mākslinieciskajai darbībai (Bullard, 2014, 285)

Ja šie priekšmeti nolikti vienā stūrī jeb “mākslas centrā”, bērni uzreiz saprot, ka tos var lietot savā mākslinieciskajā darbībā. Prakses laikā darba autore pamanīja, ka čiekuri un zīles ir nolikts dabas stūrī un funkcija ir viena – novērot un pataustīt tos. Tāda darbība ātri apnīk bērniem un pēc tam šis materiāls tikai aizņem vietu. Pēc darba autores uzskatiem, no tāda materiāla nav jēga, ja to nedrīkst izmantot un ar to rotaļāties.

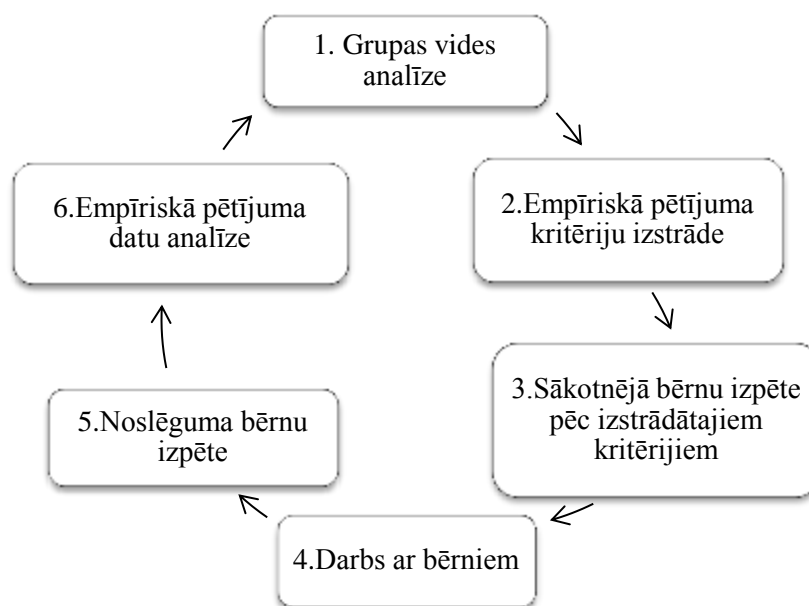
Bērniem nepieciešams daudz iespējas, lai rādītu mākslu, runātu par to un vērtētu (Colbert, Tauton, 1992). Arī svarīgi uzslavēt bērnus par viņu pacietību, radošām idejām, pastāvību un neatlaidību. Jo apzinīgāk skolotājas pašas attiecas pret mākslu un to nozīmi bērnu audzināšanā, jo vairāk viņa var izmantot mākslu kā palīgmateriālu, lai attīstītu gribu un citas personības jomas.

Bērni attīsta gribas īpašības (mērķtiecība, neatlaidība un patstāvība), ka arī attīstas radoši, sociāli, fiziski un intelektuāli, darbojoties ar mākslu (Catterall, Dumais, Hampden-Thomson, 2012). No tā var secināt, ka nodarbošanās ar mākslu palīdz bērnam attīstīties vispusīgi, harmoniski. Darba autore mērķis ir teorētiski un empīriski pētīt pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību sekmēšanu (neatlaidība un patstāvība) mākslinieciskajā darbībā. Līdz ar to otrajā daļā darba autore pētīja gribas attīstību mākslinieciskajā procesā jau no empīriskas puses.

2. Pētījums par vecākā pirmsskolas vecuma bērnu gribas īpašību attīstību mākslinieciskajā darbībā

2.1. Pētījuma gaitas un metožu raksturojums

Par empīriskā pētījuma bāzi tika izvēlēta X pirmsskolas izglītības iestādes vecākā pirmsskolas vecuma grupa, kuras pilnais sastāvs ir 19 bērni 5 - 6 gadu vecumā (11 zēni un 8 meitenes). Apmēram pusgadu darba autore novēroja un pētīja, cik bērni ir patstāvīgi mākslinieciskajā darbībā, cik viņi ir neatlaidīgi. Kā arī novēroja grupas vidi, kas sekmē/nesekmē gribas īpašību attīstību. Lai sagatavotos pētījumam tika izstrādāts pētījuma realizēšanas plāns (sk.12. attēlu) un izvēlētas pētīšanas metodes.

12.attēls. Pētījuma plāns

Darba autore savā pētnieciskajā darbā izmantoja tādas pētīšanas metodes kā *sarunas* un *novērošana*. Sarunas metode ir nepieciešama, lai noskaidrotu bērnu attieksmi pret noteiktu darbību, situāciju; lai saprastu bērna motivāciju un mērķi, kā arī domāšanas gaitu. Sarunas var motivēt bērnu tālāk darboties, pabeigt iesākto līdz galam un sapsrast sava darba unikālumu.

Savukārt novērošanu autore izmantoja, lai “precīzāk izprast cilvēka rīcības nianšes un jēgu” (Kristapsone, 2014, 284), lai saprastu, cik bērni ir patstāvīgi un neatlaidīgi mākslinieciskajā darbībā.

Kā vienu no empīriskās daļas pētīšanas metodēm darba autore izmantoja arī *statistisko datu apstrādi*. Kā galvenie uzdevumi šīs metodes izmantošanai ir izvērtēt pētījumā iegūtos rezultātus, izvēlēties datu apstrādes metodi, apstrādāt un analizēt iegūtos datus, strukturēt un interpretēt iegūto informāciju.

Autore novēroja bērnus, kad viņi mākslinieciski darbojās ārpus un nodarbības laikā: zīmēja, konstruēja, veidoja, gleznoja, utt. Analizēja bērnu prasmi patstāvīgi darboties, patstāvīgi izvēlēties materiālus, prasmi pašam izdomāt ideju un īstenot to, pat ja rodas grūtības. Darba autore novēroja, kā rīkojas skolotāja, kā viņa motivēja un atbalstīja bērnus patstāvīgi darboties, kādi ir materiāli grupā – kāda ir vide grupā. Katru dienu visi fakti (novērojumi) tika sistemātiski fiksēti protokolā, kas ir speciāli izveidots noteiktai novērošanai (sk.1.pielikums). Arī tiek izstrādāti kritēriji, pēc kuriem darba autores analizēja, cik ir tajā brīdī attīstīti bērna gribas īpašības. To autore sēcināja pēc ilgām novērojumiem un ierakstīja tabulā (sk. 6.tabulu).

6.tabula. Kritēriji, rādītāji un rādītāju līmeņu pazīmes

Kritēriji	Gribas rādītāji	Līmeņu pazīmes mākslinieciskajā darbībā		
		C līmenis	B līmenis	A līmenis
Patstāvība mākslinieciskajā darbībā	Prasme patstāvīgi izvēlēties darbību un materiālus	Nepieciešams pedagoga, cita bērna atbalsts	Atkarība no mākslinieciskā dabības veida darbojas patstāvīgi	Vienmēr darbojas patstāvīgi
Neatlaidība mākslinieciskajā darbībā	Savas izvēlētas darbības pabeigšana	Iesākto nepabeidz pat pēc pamudinājuma	Iesākto pabeidz tikai pēc pamudinājuma	Iesākto pabeidz bez pamudinājuma

Autore izvēlējās novērot un analizēt divas stipras gribas attīstības īpašības: neatlaidību un patstāvību, jo, viņasprāt, tas var precīzāk pamanīt novērošanas laikā. Arī darba autore pārbaudis hipotēzi, vai pirmskolas vecuma bērna gribas īpašību attīstība mākslinieciskajā darbībā *būs* sekmīga, ja:

- bērniem ir iespēja savā mākslinieciskajā darbībā patstāvīgi izvēlēties materiālus un tehnikas;
- skolotāja atbalsta bērna darbību.

Pēc autores domām, bērns kļūst patstāvīgāks un neatlaidīgāks tajā gadījumā, ja skolotāja savā pedagoģiskā darbībā:

- atbalsta bērnu idejas, patstāvību darbību,
- uzslavē par bērna prasmi patstāvīgi izvēlēties darbību un materiālus,
- uzslavē par prasmi pabeigt iesākto līdz galam;
- atbalsta bērnus pašiem izdomāt un rādīt savas idejas, nevis šajā vecumā joprojām darboties ar šabloniem. Tas nozīmē, ka nav obligāti jātaisa visiem ar vienādiem materiāliem vienu un to pašu objektu. Bērns pats izvēlas to, ko grib rādīt savā mākslinieciskā darbībā un meklē patstāvīgi pieejas, kā to realizēt. Arī, kad bērns ir aizrauts ar savu tematu, darbību, iespējams, darbs būs pabeigts bez pamudinājuma. Jo viņam ir motivācija pabeigt savu darbu, tikai tāpēc kā viņš grib pats, nevis skolotāja vai citi pieaugušie. Darba autore grib pārliecināties prakses laikā, novērojot bērnus, vai tām domām ir jēga un taisnība.

Tādas gribas īpašības kā patstāvība un neatlaidība ir gribas attīstības pamatā, līdz ar to svāriņi tos novērot un izdarīt secinājumus. Sākotnējo bērnu izpēti autore sāka jau no pirmas dienas, izmantojot izstrādātus kritērijus (sk. 8.tabulu) un protokolu (sk. pielikumu).

2.2. Pētamas grupas un vides raksturojums pētījuma sākumā

Bez šaubām, videi ir liela nozīmē bērnu attīstībā, jo tā nozīmē sabiedriskus, materiālus un garīgus nosacījumus apkārt cilvēka esībai (Peah, 2006, 22). Viss, kas notiek ārpus bērna iekšējai pasaulei, var ietekmēt bērna domāšanu, vērtību sistēmu, attieksmi pret noteikto parādību, gribas veidošanu, utt. Līdz ar to izglītības iestādēs ir daudz mērķtiecīgi attīstošu materiālu vai palīg līdzekļus, lai varētu sekmēt bērna vispusīgu attīstību. Noteiktā grupā ir pietiekami daudz materiālu, kas attiecas uz māksliniecisko darbu un sekmē radošumu un gribas īpašības attīstību. Tomēr ne visi materiāli ir pieejami bērniem brīvajā laikā, tādējādi bērni tiek apdalīti (sk. 7. tabulu). Piemēram, tādi materiāli kā krāsains papīrs, kreppapīrs, ūdenskrāsas, guaškrāsas, pūkaina stieple nav pieejami mākslinieciskajā darbībā ārpus nodarbības.

Darba autore pamanīja, ka dažreiz bērni prasīja skolotāju dod viņiem krāsainu papīru, tomēr skolotāja atbildēja, ka tā ir nepieciešama tikai rotaļnodarbībām. Bija situācija, kad meitene paprasīja skolotāju dod guaškrāsas, jo viņa gribēja uzgleznot jūru. Meitene zīmēja un izgrieza no papīra lelles un plānoja, ka lelles brauks uz jūru peldēties. Skolotāja teica, ka tagad ir aizņemta un dos krāsas pēc kāda laika. Pēc 10 minūtēm, kad skolotāja atcērējās par guaškrāsām, vairāk nebija vajadzības izmantot noteiktu materiālu. Meitene paņēma krītiņus un uzzīmēja jūru.

Pēc darba autores uzskatiem, noteiktiem materiāliem nepieciešams būt pieejama bērniem vietā, lai viņi vienmēr varētu paņemt tos bez lūguma. Noteiktā situācijā meitene zaudē iespēju gan patstāvīgi paņemt materiālu, gan realizēt savu mērķi. Ja noteiktas situācijas bieži atkārtojas, motivācija izmantot dažādus materiālus un radoši darboties tiks zaudēta.

7.tabula. Mākslinieciskie materiāli noteiktā grupā

<i>Mākslinieciskie materiāli</i>	<i>Pieejami tikai rotaļnodarbībā</i>	<i>Vienmēr pieejami</i>
krāsainie zīmuļi		+
flomāsteri		+
guaškrāsas	-	
ūdeņkrāsas	-	
eļļas un vaska krītiņi		+
krāsains plastilīns		+
krāsains papīrs	-	
parastais papīrs zīmešanai		+
kreppapīrs	-	
mīksta krāsainas spalvas	-	
pūkainā stieple	-	
muline diegi	-	
stieples	-	
lineāli		+
čiekuri un kastaņi		+

Izpētot tabulu, var secināt, ka pietiekami daudz materiālu nav pieejama bērniem. Mākslinieciskā darbība noteiktā grupā ir pietiekami vienveidīga: zīmēšana ar krāsainiem zīmuļiem vai flomāsteriem vai konstruēšana no klūčīšiem. Pēc darba autores domām, ja skolotājas dotu iespēju izmantot vairāk materiālus savai mākslinieciskai darbībai ārpus nodarbībām, bērni vairāk ieinteresētos darboties radoši un patstāvīgi. Jo vairāk materiālu, jo lielākā iespēja atrast grūtību mērķa sasniegšanā. Šajā situācijā nepieciešama skolotāja kompetence atbalstīt bērnu, un palīdzēt viņam saprast risinājumu mērķa sasniegšanai.

Runājot par skolotāju noteiktā grupā (darba autore vairāk satiekas ar vienu no skolotājām), var apgalvot, ka skolotājai ir cits mērķis bērnu audzināšanā.

Viņa nav orientēta uz patstāvības sekmēšanu, jo mākslinieciskajās darbībās bieži izmanto trafaretus un aicina bērnus darboties pēc parauga. Lai sekmētu bērna gribas īpašību veidošanos, nepieciešama pozitīva vide, kuru, pirmkārt, rada skolotājas. Pedagoģa attieksme pret bērniem, darba stils un metodes – viss ietekmē bērna gribas attīstību. Skolotāja no grupas, kur tiek novēroti bērni, biežāk izmantoja autoritāto stilu, jo nedeva iespēju bērniem rotaļnodarbības: piedāvāt un īstenot savas idejas, izmantot dažādus materiālus, lai īstenotu rokdarbu, nesekmēja bērnu patstāvības attīstību, jo nebija piedāvāti izvēles varianti.

Arī skolotāja attiecas pret bērniem neitrāli, īpaši nepamana bērnu sasniegumus, neatbalsta bērnu pastāvīgu darbību. Viņa orientēta vairāk uz negatīvām situācijām, bieži nepamana pozitīvo bērnu darbībā. Bērni jūtas nedroši, jo vide nav īpaši pozitīva. Neskatoties uz to, noteiktā vidē bērni joprojām netieši attīsta gribas īpašības, jo bērniem patīk zīmēt, veidot, konstruēt. Tieši brīvajā laikā viņi radoši darbojas un, tādējādi attīsta gribu. Novērojot un analizējot bērnu darbību, darba autore nonāca pie secinājuma, ka bērniem piemīt tādas gribas īpašības kā neatlaidība un patstāvība, tomēr tās īpašības katram bērnam attīstās individuāli. Visi bērnu vārdi empīriskā pētījumā tiek mainīti, jo tā ir konfidencialā informācija. Arī tiek prasītas vecāku un skolotāju atļaujas, lai novērotu un analizētu apkopotu informāciju (sk. 8. tabulu).

8. tabula. Gribas attīstības līmenis vecākā pirmsskolas vecuma bērniem

<i>Bērna vārds</i>	<i>Patstāvīgi spēj izvēlēties darbības veidu un darboties</i>	<i>Savas izvēlētās darbības pabeigšana</i>
Rūdolfis (5,4)	A	A
Andrejs (5,5)	B	B
Dominiks (5,1)	C	C
Darja (6,2)	A	A
Romāns (6,5)	A	A
Kirils (6,2)	B	A
Daniella (6,1)	B	A
Dmitrijs (6,1)	A	A
Igors (5,4)	A	A
Veronika (6,3)	A	A
Artūrs (6,3)	B	A
Anna (6,2)	A	A
Ksenija (5,7)	A	A
Ērika (5,6)	A	A
Ņikita (5,4)	B	B
Antons (6,2)	A	A
Arianna (5,2)	C	B
Marija (6,4)	A	A
Adriāns (5,4)	B	B

12 bērniem (6 zēni un 6 meitenes) mēneša laikā parādīja, ka viņi prot pilnīgi patstāvīgi darboties mākslinieciskajā darbībā, izdomājot savas idejas un mēģinot tās realizēt, ka arī vienmēr pabeigt savu darbu, pat ja rodas grūtības. Šie bērni pēc novērojumiem ir ļoti aktīvi, zinātkārīgi un atklāti jaunajām zināšanām un darbībām. Viņiem patīk zīmēt, gleznot, veidot un darboties radoši, izmantojot dažādus materiālus un tehnikas. Šie bērni nebaidas patstāvīgi darboties, viņiem nav vajadzības gaidīt citu bērnu vai pieaugušo vērtējumu un atbalstu. Arī viņi ieinteresēti pabeigt savu darbu, motivēti caur pozitīvu noskaņu un attieksmi pret sevi un savu darbību. Šādi bērni ir diezgan mierīgi un draudzīgi.

Trīs bērniem viens gribas radītājs ir visaugstākais (A), tomēr otrais ir zemāk (B). No tiem ir 2 zēni un 1 meitene, apmēram, vienādā vecumā : 6,1 – 6, 3. Visiem pieminētajiem bērniem B līmenī ir patstāvības radītājs, tomēr neatlaidības radītājs ir visaugstākā līmeni. Ko tas varētu nozīmēt? Piemēram, **Kirils** ir diezgan draudzīgs zēns, kuram patīk zīmēt. Viņš kopā ar draugiem bieži zīmē, tomēr idejas pārņēma no draugiem. Zīmējot kādu ilustrāciju viņš salīdzinā savu darbu ar citiem, prasa draugus, lai viņi novērtētu to. Citā mākslinieciskā darbībā, konstruēšanā, Kirils uzvedas citādi. Konstruējot robotu vai kādu ēku, zēnam ir savas idejas, kurus viņš īsteno, neskatoties uz cita bērnu darbību. Viņš vairāk koncentrējas uz konstruēšanu nevis uz cita bērna novērtēšanu. Var redzēt, ka atkarībā no mākslinieciskas darbības, Kirils ir patstāvīgs. Atgriežoties zīmēšanā, viņš pabeidz zīmēt ātri, jo tas ātri apnīk. Varbūt caur zīmēšanu viņš grib vairāk pavadīt laiku ar citiem zēniem un gūst pozitīvu attieksmi pret viņu.

Daniella

Meitenei patīk krāsot un zīmēt, izmantojot dažādus darba rīkus. Arī viņa ir viena no tām meitenēm, kuras nebaidas izmantot dažādas tehnikas mākslinieciskā darbībā. Piemēram, Daniella uzdāvināja savai draudzenei ilustrāciju, kur bija attēlots kaķis (ideju par kaķiem viņa pārņēma no citām meitenēm), tomēr pati izgudroja kaķim māju – uzzīmēja to, izkrāsoja, izgriezta no papīra un pielīmēja pie izgriezta kaķa. Tātad par Daniellu var pateikt tā: viņa var gan patstāvīgi darboties un izgudrot idejas, gan var pārņemt tas no draudzenēm. Tas, pēc autores viedokļa, ir absolūti normāli, kad bērns kaut ko atdarinot, mācās izveidot kaut ko pavisam jaunu. Starp citu, kad bērns veido kaut ko pavisam jauno, izmantojot vecas idejas, tas nozīmē, ka viņš radoši darbojas. Žans Pieažē (Fišers, 2005, 46) uzskata, ka izglītības mērķis ir izveidot tādus cilvēkus, kuri prot veidot kaut ko jaunu, nevis tikai atkārtot to, ko darījušas jau no iepriekšējās paaudzes, - radošus cilvēkus, kuri spēj izgudrot un atklāt.

Artūrs

Zēnam patīk zīmēt, tomēr viņš ļoti bieži pārņēma idejas no draugiem. Zēns visu grib uzzīmēt tā kā viņa draugs. Piemēram, Artūrs sedēja kopā ar Romānu. Romāns zīmēja māšīnu, Artūrs nozīmēja to pašu pat līdz formai, krāsai un dažādām sīkām detaļām.

Viņam grūti pašam izdomāt kaut ko savu un īstenot to. Artūrs nesaprot, ka var izmantot dažādas tehnikas un darba rīkus, viņš redz tikai to, kas ir uzzīmēts citiem un neprot pats rīkoties citā virzienā. Varbūt viņš nejūtas droši grupā, jo bieži slimo. Zīmējot kā citi, iespējams, viņš grib parādīt citiem bērniem, ka es esmu tāds pats, kādi jūs esat.

Ir bērni, kam abi radītāji ir vidēja (B) līmenī, tie ir 3 zēni 5 gadu vecumā. Viens no tiem ir *Andrejs*. Zēns ir kautrīgs. Viņa runa, salīdzinoši ar citiem, ir attīstīta vāji. Nepietiekams vārdu krājums, to autore secināja, pildot prakses uzdevumu un komunicējot ar viņu. Tāpat ar idejām, Andrejs pamatā parņēm cita bērna idejas, tomēr nebaidas izmantot dažādus darbarīkus, citas krāsas un formas savā zīmējumā. Viņš salīdzina savu darbu ar citiem darbiem, tomēr Andrejam nav izjūtas, ka viņa darbs ir neveiksmīgs. Dažreiz viņš negrib pabeigt savu darbu, jo citi zēni sāk spēlēt ar citām spēlēm. Tomēr Andrejs ir paklausīgs, jo pēc pamudinājuma var pabeigt savu māksliniecisko darbu.

Nikita

Ir ļoti mierīgs un draudzīgs zēns. Viņam patīk zīmēt, konstruēt un veidot. Atkarībā no mākslinieciskajās darbības prot darboties patstāvīgi. Piemēram, zīmējot un konstruējot zēns patstāvīgi izvēlas materiālus, idejas un prot tas realizēt savā mākslinieciskajā darbībā līdz beigam. Tomēr, veidojot, bērns jūtas nedroši un baidas izdarīt ne tā, kā skolotāja rada vai prasa. Viņš bieži gaida skolotājas atbalstu un novērtējumu. Iesākto pabeidz tikai pēc pamudinājuma, jo pēc novērojumiem, Nikitam patīk veidot. Tomēr grūti izpausties radoši un patstāvīgi tajā darbībā. Iespējams, kāds no pieaugušajiem vairāk pievērsa uzmanību viņa neveiksmēm šajā jomā, līdz ar to bērns arī vairāk akcentē uzmanību uz tām.

Adrians

Ir kautrīgs un neizlēmīgs zēns. Dažreiz mākslinieciskajā darbībā nodarbības laikā viņš baidas palūgt skolotājs palīdzību un sak raudāt (gleznošanā un veidošanā). Zīmējot bērns jūtas drošāk, idejas var gan izdomāt savas, gan parņemt no multfilmām, citu bērnu darbiem. Penni Mukheri un Deborah Albons (2010, 173) apgalvo, ka zīmēšana ir viens no veidiem, kur bērni atspoguļo viņu pasauli uz papīra. Zīmēšanu viņš vienmēr pabeidz līdz galam, tomēr citas mākslinieciskās darbības tikai pēc pamudinājuma un ar lielu negribu.

Diviem bērniem ir vāji attīstīta patstāvība un neatlaidība mākslinieciskajā darbībā. Tie ir zēns un meitene, kuriem nesen palika 5 gadi. Grupā viņi jūtas nedroši, bieži staiga ar dusmīgu vai bēdīgu sēju. Šie bērni gandrīz vienmēr visur redz negatīvo pusi. Savā darbībā saskata tikai vājas puses. Manuprāt, tāda domāšana – akcentēšana uz negatīvo – ļoti traucē viņiem attīstīties gan radoši, gan vispusīgi. Šiem bērniem nav iespējas trenēt un attīstīt gribu, jo viņi ir negatīvi noskaņoti. Arī skolotāja īpaši neatbalsta šos bērnus, liekas, ka viņa ir nogurusi no viņu kaprīzēm.

Dominiks

Zēns ļoti bieži salīdzina savas sekmes mākslinieciskajā darbībā ar citu bērnu sekmēm. Bērns ļoti pārdzīvo, ka viņa darbs stipri atšķiras no citu bērnu darbiem. Dominikam vāji attīstīta roku sīka muskulatūra, viņam arī nepietiekams vārdu krājums, salīdzinoši ar parējiem bērniem. Dominiks, pēc novērojumiem, izskatas ļoti nelaimīgs šajā grupā, neskatoties uz to, ka citi bērni pieņem viņu un bieži piedod viņu impulsīvu uzvedību. Bērns ir ļoti aktīvs, viņam grūti koncentrēties uz vienas darbības ilgstoši. Īpaši tad, kad zēns uzskata, ka viņa mākslinieciskā darbība ir neveiksmīga. Autore nepamanīja nevienu reizi, kad bērns pabeidza savu darbību un patstāvīgi izdomāja visu līdz galam. Bērns ļoti kritizē sevi un agresīvi reaģē uz savu darbību.

Savukārt *Arianna* nav impulsīva, bet ir ļoti melnholoski noskaņota pret sevi. Meitenei liekas, ka viņa neprot darboties mākslinieciski. Līdz ar to Arianna gaida, kamēr citi viņas vietā izdarīs to darbu. Bērns akcentē uzmanību uz neveiksmēm, viņai grūti ieraudzīt savā darbībā kaut ko skaistu. Viņa bieži slimo, līdz ar to, ļoti grūti komunicēt ar citiem bērniem, jo nav idejas par ko runāt. Meitene baidas ‘kļūdities’ mākslinieciskajā darbībā, viņa negrib domāt, kā izdarīt kaut ko radošu, vienmēr gaida norādījumus darbam. Var nepabeigt darbību, ja skolotāja līdz pedējam momentam nepaskaidroja, kā rīkoties.

Pēc autores domām, skolotāja nepietiekami motivē bērnus patstāvīgi un radoši darboties, arī pabeigt iesākto līdz galam. Viņa bieži piedāvā bērniem gatavus šablonus un gatavas ilustrācijas, izstrādājumus, lai bērni to pašu atkārtotu nodarbības laikā. Darba autore uzskata, ka ar tādiem paņēmieniem, bērni mācas tikai atkārtot jau gatavu izstrādājumu. Tāda darbība nesekmē bērniem izdomāt pašiem kaut ko un īstenot to. ‘Kad bērni tikai kopē tieši tādu pašu darbu kā skolotājai, viņi mācas visur un visu kopēt, īpaši nedomājot un negudrojot kaut ko jaunu’ (Copples & Bredekamp, 2009; Bullard, 2014, 273). Līdz ar to bērna gan intelektuālā, gan radošā, gan gribas attīstība notiek pavisam lēni.

K. Griffins un M. Oreili (1999, 2) uzsver, ka māksla ir unikālā metode, lai pētītu un saprastu pasauli. Mērķtiecīgas mākslinieciskās darbības paplašina bērnu iespējas izpausties un pētīt visu, ka arī meklēt harmoniju ar šo pasauli patīkamākā un strukturētā veidā. Diemžēl, atkārtojot cita cilvēka darbus, bērns nemācas izpausties un īpaši pētīt šo pasauli. Mākslinieciskā vide ir diezgan labvēlīga, lai sāktu mākslinieciski darboties, tomēr bērni rēti izmanto dažādus materiālus, varbūt tāpēc ka skolotāja izmanto vienus un tos pašus materiālus, tehnikas. Līdz ar to bērniem nav pieredzes darboties ar citiem materiāliem, nekā zīmuļi, flomasteri, gvaškrāsas un papīrs. Skolotāja neuzdod bērniem mākslinieciskā nodarbības laikā aizraujošus un laikietilpīgus uzdevumus, lai bērni mācītos pabeigt uzdevumu līdz galam. Ārpus nodarbībām skolotāja īpaši neseko līdz bērnu mākslinieciskai darbībai, līdz ar to atblasta patstāvīgi un neatlaidīgi darboties gandrīz nav.

Autore konstatēja, ka bērniem trūkst skolotājas atbalsta un prasmes izmantot dažādus materiālus savā mākslinieciskā vidē, lai sekmētu gribas īpašību attīstību. Līdz ar to, autore sāka meklēt un pētīt metodes mākslinieciskajā jomā, lai palīdzētu bērniem kļūst patstāvīgāk un neatlaidīgāk caur māksliniecisko darbību. Darba Autore teorētiski izpētīja trīs dažādas metodes (tos var aplūkot 1.3. daļā), ka vadīt mākslinieciskas nodarbības un rādīt nepieciešamu vidi, lai bērns varētu radoši darboties un caur to attīstīt tādas gribas īpašības kā patstāvība un neatlaidība. Tiek novērots, ka skolotāja izmanto savā pedagoģiskajā darbībā otru metodi – orientēšanas uz rezultātu (Production-Oriental Approach).

Skolotāja bieži dod bērniem norādījumus, ka vajadzētu un ko vajadzētu zīmēt, veidot, gleznot nodarbībās. Šādā veidā darbojoties, bērniem ir maz iespējas patstāvīgi darboties. Skolotāja kontrolē katru bērna darbību, lai tiekties pēc konkrēta rezultāta. Skolotāja neatbalsta bērnu patāvību un neatlaidību mākslinieciskajā darbībā, līdz ar to autore nonāca pie secinājuma, ka nepieciešams vairāk atbalstīt un aicināt bērnus mākslinieciskajā darbībā patstāvīgi darboties, izvēlējoties nepieciešamus materiālus savas idejas realizēšanai. Autore pamanīja, ka bērniem šajā grupā īpaši nav savas idejas, ko var īstenot māsklā. Viņi bieži reproducē nodarbības tematu vai zīmē gandrīz to pašu vai uz vienu tematiku katru dienu. Arī ne visi bērniem ir motivācija pabeigt savu darbību, līdz ar to autores uzdevums – palīdzēt bērniem būt vairāk patstāvīgiem un neatlaidīgiem.

2.3. Darbs ar bērniem un pētījuma rezultāta analīze

Katru dienu autore sekoja līdz tiem bērniem, kam ir vājāk attīstīta patstāvība un neatlaidība. Kad šie bērni mākslinieciskajā darbībā ārpus nodarbībām gudroja kaut ko patstāvīgi, autore atbalstīja šo rīcību. Piemēram, *Daniella* sēdēja kopā ar meitenēm, kas zīmēja princeses. Tomēr Daniella zīmēja kaķi. Darba autore atbalstīja meiteni ar smaidu un uzslavu:

- *Daniella, Vai Tu pati izdomāja uzzīmēt kaķi?*
- *Jā.*
- *Tavam kaķim ir ļoti skaists acis.*
- *Paldies.*
- *Man patīk, ka Tu izmanto dažādus materiālus, lai uzzīmētu kaķi. Tas ir grūtāk, bet Tev labi izdodas!*

Pēc autores uzskatiem, dažiem bērniem trūkst pieauguša cilvēka atbalstu par viņu idejām. Kad pieaugušais vai ignorē, vai kritiski attiecas pret bērna māksliniecisku darbību, bērns jūtas neērti un nedroši. Bērns varbūt jūt, ka ne tikai viņa darbība nepatīk pieaugušajam, bet arī viņš pats.

Tādā gadījumā bērnam grūti attīstīties vispusīgi un harmoniski, jo viņš jūtas jau kā apdalīts. L.Stoljarenko (2005, 92) uzskata, ka 'negatīvi novērtējumi no pieaugušiem iestiprinās bērna apziņā, izrāda nelabvēlīgo ietekmi uz bērna pašvērtējuma veidošanu'. Citā dienā **Daniella** zīmēja māju tikai ar flomasteriem, autore apsēdās blakus meitenei, paņemot līdzi papīru, flomasterus, zīmuļus un krītiņus. Autore zīmēja izmantojot dažādus materiālus, meitene vēroja. Arī atnāca citi bērni un sāk vērot, ko autore zīmēja. Viņi jautāja, vai drīkst vienā darbā izmantot dažādus materiālus. Autore aicināja bērniem izmantot dažādus materiālus, lai mākslinieciskais darbs būtu vēl spožāk un skaistāk.

Daniella, Dominiks un Arianna paņēma jaunu lapu un sāka zīmēt katrs kaut ko savu, izmantojot dažādus materiālus. Autore katram pateica pozitīvo par bērnu patstāvīgu ideju, un uzslavēja, ka viņi ir drosmīgi, jo izmanto dažādus materiālus. Dominikam ātri apnika zīmēt, un viņš nepabeidza savu darbu, atstājot visu uz galda (sk.13.attēlu). Autore atnāca pie Dominika:

- *Dominik, es ieraduzīju Tavu zīmējumu... Vai Tu pats izdomāja zīmēt šo māju?*
- *Jā, protams.*
- *Zini, es nekad neiedomātos, ka var uzzīmēt logu apaļā formā.*
- *Es tādu redzēju vienā mājā, kad bijām ciemos pie tēta draugiem.*
- *Burvīgi. Vai es varu Tev parādīt vēl vienu lietu, kas man patika tavā zīmējumā?*
- *Jā.*
- *Paskaties, Tev labi izdodas uzzīmēt sētu. Pastāsti, kas dzīvo šajā mājā?*
- *Tur dzīvo rūķis ar draugu Tomu. Viņi dzīvo Latvijā, kur ir meži.*
- *Žēl, ka zīmējumā nav redzams šis burvīgs mežs. Varbūt Tu gribi rūķim un viņu draugam to uzdāvināt?*
- *Jā. Tā ir laba ideja.*

13.attēls. Dominika zīmējums

Pēc sarunām zēns ar azartu sāk zīmēt mežu. Nepieciešama maza uzmanība pret bērnu, bērnu darbību un pozitīvā komunikācija, un bērns ir motivēts pabeigt iesākto. Zēns bija ļoti priecīgs, ka kāds novēroja un pozitīvi novērtēja viņa māksliniecisko darbību. Viņš uzdāvināja noteiktu darbu darba autorei. Citā dienā arī ārpus nodarbībām pie galda sēdēja *Adriāns, Ņikita un Andrejs*. Viņi visi zīmēja lidmašīnas. Andrejam un Adrianam bija gandrīz līdzīgas lidmašīnas, tomēr Ņikitam lidmašīna bija citā krāsā un lielumā. Autore uzslavēja Ņikitu ar to, ka viņš pats izdomāja kādā krāsā un izmērā būs transports, arī akcentēja uzmanību uz to, ka šī lidmašīna ir unikāla. Adriāns ar Andreju uzreiz pajautāja par viņu lidmašīnām autores viedokli. Autore katram pateica pozitīvo novērtējumu, tomēr pauda nožēlošanu, ka tie ir pilnīgi identiski. Tas nozīmē, ka būs grūti atšķirt, kam ir kura lidmašīna. Tad zēni sāk gudrot, ko var izdomāt tādu, kas būs katram individuāls. Autore uzdeva jautājumus par lidmašīnām un citiem jautājumiem, lai palīdzētu bērniem izdomāt, kas var būt atšķirīgs viņu zīmējumos. Piemēram, šādi jautājumi: ”*Kur lido tava lidmašīna? Kāds ir debesis, kas lidmašīna lido?*”

Māksla, pēc Koster (2012) uzskatiem, bieži tiek nosaukta par pirmo bērna rakstisku valodu (child's first written language). Māksla ir loga uz bērnu domāšanu, kas palīdz citiem vizuāli iepazīstināties ar bērnu idejām. Tā ļauj citiem iesaistīties dialogā ar bērnu un uzdot jautājumus, kas rosinā bērnu dziļāk koncentrēties savā mākslinieciskā darbībā, apzinīgāk saprast, kāpēc viņš to dara, un ko viņš dara. Tajā laikā, kad bērns diskutē par viņa darbību jeb darbu ar citiem cilvēkiem, viņš attīsta ”vizuālo domāšanu”, tas ir kognitīvs jeb izzinošs process, kas dod nozīmi attēliem, zīmējumiem (Kosters, 2005, 5). Līdzīga situācija bija ar *Kirilu un Artūru*, abi konstruēja vienādus torņus. Autore painterēsējās:

- *Kiril un Artūr, vai jūs būvējat torņus vienādam pilij?*

K: Nē, man ir sava pile.

- *Tad kāpēc tās ir absolūti vienādas?*

A: Kā var būvēt torni savādāk? Man Kirils iemācīja tā būvēt.

- *Artūr, varbūt izdomāsim, kā izskatīsties tavs tornis?*

- *Jā. Kā?*

- *Paņem, lūdzu, rakstāmo un papīru. Uzzīmēsim jaunu torni un izplānosim, no kādiem materiāliem būs darbs...*

Bērns bija pārsteigts, ka tā drīkst darīt. Plānot savu projektu uz lapas. Kirils arī iesaistījās procesā. Zēni abi izdomāja savus torņus un mēģināja tos realizēt. Artūrs nedroši sāk būvēt jaunu torni, mazliet atkārtojot tādu principu, kuru viņš jau zin. Autore uzslavēja Artūru par viņa centībām un par to, ka tomēr viņš prot patstāvīgi izveidot jaunu un interesantu torni. Artūrs bija ļoti lepns un apmierināts, kaut sākumā bija mazliet satraukts. Autore aicināja paņemt netikai klucīšus būvēšanai, bet arī citas mantas. Bērni bija aizrauti.

Kad bērniem pēc pusdienas bija brīvs laiks, autore novēroja, ka **Arianna un Dominiks** domāja, ar ko var nodarboties. Bērniem tiek piedāvāta ideja vai izveidot no plastelīna vai attēlot tas, kas viņiem ļoti patīk. Dominiks aizgāja paņemt savu mīļāko rotaļlietu, Arianna apgalvoja, ka viņa grib uzzīmēt saldumu veikalu, tomēr nezina kā to uzzīmēt. Tad darba autore iesaka:

- *Arianna, aizvēr acīs un pamēģini iztēlot, kā izskatīsies saldumu veikals.*
- *Es neredzu.*
- *Pastāsti, lūdzu, kādā krāsā ir sienas veikalā?*
- *Rozas.*
- *Kādi saldumi tur tiks pārdoti?*
- *Šokolāde, marmelāde, zefīrs un saldējums.*

Meitenei uzreiz palika vieglāk iztēlot savu ideju. Viņa paņēma flomāsterus un sāka zīmēt. Ariannai tika uzdoti jautājumi: *“Vai sienas būs gaišā krāsā? “Var ar flomāsteriem Tev sanāks uzzīmēt gaišu sienu?”*, *“Varbūt ir citi materiāli, kurus Tu vari izmantot, lai izkrāsotu sienas, lai dabūtu nepieciešamu rezultātu?”*. Meitene paņēma vēl zīmuļus un sāka darboties ar lielu interesi, dažreiz jautājot pieauguša padomi un vērtējumu. **Dominiks** paņēma rotaļlietu un pastāstīja par to darba autorei: *Manu lācīti sauc Artūts. Viņam patīk ēst sauldumus un pienu. Lācis dzīvo migā.* Pēc stāstījuma bērnam tika uzdoti jautājumi:

- *Ar kādiem materiāliem Tu gribi attēlot savu lācīti?*
- *Ar flomāsteriem.*
- *Kādas krāsas Tu izmantos?*
- *Brūnu, gaišzilu, dzeltenu.*
- *Ko lācītis darīs tavā zīmējumā?*
- *Es nezinu.*
- *Ko Tev patīk darīt?*
- *Peldēt jūrā.*
- *Varbūt tavs draugs arī peldēs?*
- *Jā.*

Tā kā bērnam ir ļoti ātri pazūd uzmanība, autore mēģināja akcentēt bērna uzmanību uz detaļām, lai vieglāk un apzinīgāk izplānotu savu māksliniecisko darbību. Runājot par lācīti, bērns sāk nomierināties un padziļināties domāšanā. Viņš paņēma balto papīru, pagrieza lācīti uz dažādām pusēm, izvēlējās nepieciešamu un sāka to zīmēt. Sākumā bērnam process ļoti patīka, un viņš bija iedziļināts tajā, pēc kāda laika viņam apnika zīmēt lācīti. Darbs bija pabeigts pēc pamudinājuma. Citā dienā darba autore piedāvāja **Andrejam, Ņikitai un Adrianam** izpētīt bērnu enciklopēdijās dažādas viņiem interesējošas tēmas. Ņikita un Adrians aizrāvās ar ūdens pasauli. Darba autore aicināja bērnus pārnest jaunu informāciju: zīmējot, gleznojot, veidojot, utt.

Svarīgi piebilst, ka darba autore, strādājot ar bērniem izveidoja mazu mākslas centru. Tur bērniem bija pieejami dažādi materiāli kā plastilīns, krītiņi, guaškrāsas, ūdeņkrāsas, dzija, kā arī dažādas virsmas: kartons, avīzes, žurnāli, krāsains papīrs. Ņikita paņēma plastilīnu un sāka veidot zivtiņas, Adrians uzzīmēja ūdens pasauli uz kartona. Pozitīvi ir tas, ko bērni, neskatoties uz vienu tematu, izvēlējās dažādus materiālus. Andrejs bija ieinteresēts veidot no papīra un līmlentes piramīdas. Citi bērni atnāca izpētīt, ko dara zēni un arī sāka meklēt interesantus tematus citās grāmatas priekš savai mākslinieciskai darbībai.

Kirils un Artūrs šajā dienā arī aplūkoja enciklopēdiju un kopā nolēma zīmēt kosmosu. Neskatoties uz to, ka temats bija izvēlēts vienāds, Kirils akcentēja uzmanību vairāk uz planētu atšķirību, tomēr Artūrs vairāk airāvās ar galaktikas zīmēšanu.

Bērni bija gan apmierināti ar temata izvēli, gan ar to, ar kādu veidi viņi darbojās. Kirils un Artūrs bija lepnī par to, ka tagad viņi daudz zin par kosmosu un dalījās ar citiem bērniem ar savām zināšanām. Vienu dienu pēc pusdienām, darba autore aicināja visus bērnus, kam ir gribas attīstības līmeņi vidēji, apsesties pie viena galda un kopīgi izlemt tematu mākslinieciskai darbībai. Dažiem bērniem nebija idejas, tomēr divi no tiem, **Daniella un Ņikita**, piedāvāja savus variantus. Daniella piedāvāja temu ‘‘Dzīvnieki’’, Ņikita – ‘‘Kosmos’’’. Vairāk bērniem iepatīkas Ņikitas temats. Pēc tam bērni aicināti dalīties ar savām zināšanām, ko viņi jau zin par kosmosu. Darba autore kopā ar bērniem izpētīja enciklopēdijas par kosmosu un aicināja bērnus rādīt kosmosu, izmantojot piedāvātus materiālus (plastilīns, zīmuļi un flomasteri, parastais zīmulis, pildspalvas dažādās krāsās, līme, līmlente, šķēres, markeri, krītiņi, krāsains papīrs, kartons, baltais papīrs, salvetes).

Andrejs un Dominiks viens no otra iespaidījas un uzzīmēja planētu sistēmu. Tomēr bērni savai kompozīcijai izmantoja dažādus materiālus. Dominiks izmantoja krāsainu papīru (zilā krāsa) un krītiņus, Andrejs – balto papīru un pildspalvas dažādās krāsās. Viņi zīmēja Sauli kopā ar planētām, planētas novietojumu pret Saulei. **Ņikita** zīmēja planētu Zemi, izmantojot parasto zīmuļi, krāsaino papīru (gaišzilu) un flomasterus. Daniella igli pētīja enciklopēdiju un pēc tam sāka zīmēt ar krāsainiem zīmuļiem planētus, īpaši neuzsverot uz detaļām un atšķirībām starp planētām. **Adrians** ar flomasteriem uzzīmēja Saules kontūru un pēc tam iekrāsoja to ar krāsainiem zīmuļiem. Arianna ilgi domāja, kā to uzzīmēt un ar autores palīdzību uzzīmēja zvaigznes ar dažādām planētām, viņa izmantoja flomasterus un krītiņus.

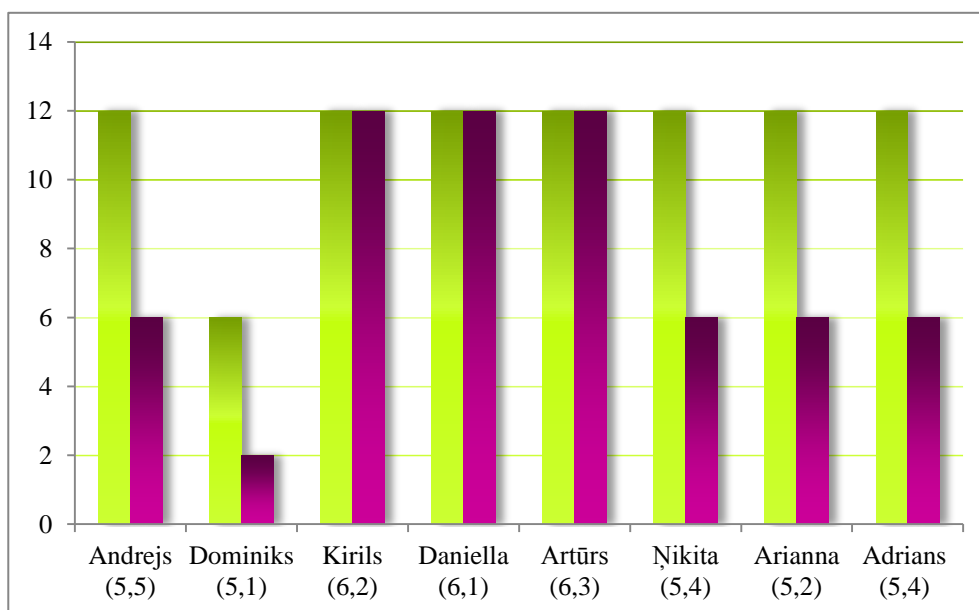
Kirils uzzīmēja savu izdomātu planētu, izmantojot krītiņus, tomēr Artūrs paņēma ideju no Kirila un uzzīmēja savu planētu arī no krītiņiem. No visiem bērniem pēc pamudinājuma turpināja pabeigt savu darbu **Dominiks**. Viņam apnīka ilgi zīmēt visas planētas, un autore aicināja kaut pabeigt nepabeigto planēti, un tad bērnam vaidojās sava planētu sistēma. Zēns negribēja beigt savu darbu, jo pēc viņa viedokļa, planētas nebija tik apaļas.

Darba autore aicināja atrast kādu apaļo priekšmetu, kas būs palīgs, lai izveidotu apaļīgāk formu. Bērni bija iedvesmoti, ka ir dažādi materiāli, tos var kombinēt un kā nav obligāti visiem zīmēt vienu un to pašu. Citā dienā darba autore aicināja bērnus aprunāt, kas ir Mārtiņi un, ko tie nozīme. Arī nodarbībās autore iepazīstināja bērnus ar šo svētku simboliku, nozīmi. Bērniem tiek piedāvāts variants izveidot vai uzzīmēt gailīti. Autore kopā ar bērniem izpētīja, ka izskatas gailītis (attēli), kāds viņam ir ķermenis, tās detaļas. Pēc tam bērni dalījās ar savu pieredzi, ja redzēja gailīti.

Kādās krāsās tam ir aste, utt. Bērni zīmēja, veidoja gailīti no plastelīna, gleznoja to pēc savām zināšanām, tikai *Dominikam un Adrianai* autore palīdzēja uzzīmēt gailīti. Savu darbu pabeidza visi. Visi bērni bija ieinteresēti šajā mākslinieciskajā darbībā, jo pēc tam varēja salīdzināt savus darbus un brīnīties, kādi tie var būt dažādi. Nākamajā dienā, kad visi darbi bija pabeigti, autore aicināja bērnus pateikt, kas is skaists, patīkams katrā no bērniem darbā. Arī apspriežām, kā bērni izdomāja, ko un kā viņi īstēnos savās idejās, kāpēc viņi izvēlējās tieši šos materiālus. Darba autore uzzināja, ka *Ariannai* ļoti patīk dzīvnieki, īpaši kaķi. Viņi runāja par kaķiem, dalījās ar savu pieredzi, pēc tam darba autore aicināja meiteni, izmantojot plastelīnu, uzzīmēt kaķi. Arianna ļoti šaubījās, ka viņai sanāks. Autore atbalstīja meiteni un pārliecināja, ka palīdzēs, ja būs nepieciešamība. Galu galā, meitene iemācījās ‘zīmēt ar plastelīnu’, veidojot no tā bumbas un pēc tam pārklājot to uz papīra. Viņa pabeidza savu darbu pēc pamudinājuma un bija lepna par to.

Tādu pašu uzdevumu autore uzdeva *Dominikam*, tikai zēns izdomāja, ka veidos mašīnu. Bērns bija ieinteresēts šajā mākslinieciskajā darbībā, neskatoties uz to, ka viņam patīk vairāk ātras rotaļas un spēles, ātri sasniedzamais rezultāts. Viņš aizravās un pabeidza to darbu bez pamudinājuma. Tā kā zēns uzzīmēja diezgan lielu mašīnu, darba autore aicināja ‘uzzīmēt ar plastelīnu’ tikai kontūru. Līdz ar to bērns nebija nogūris un viņam pēc tam bija labs garastavoklis.

Pēc darba ar bērniem autore nonāca pie secinājumiem, ka darbs nebija padarīts bez jēga. Gandrīz visiem bērniem uzlabojās pēc novērojumiem patstāvības un neatlaidības līmenis. Piemēram, neatlaidības līmenis uzlabojas no 8 bērniem 5 bērniem (sk. 14. attēlu). Bērni jūtas drošāk noteiktā grupā, viņi ar prieku gaidīja darba autori katru dienu. Bērniem svarīga uzmanība, uzslava, mīlestība. Kad bērni to jūt, viņi paši grib darīt visu kvalitātīvāk, viņi paši ir apmierināti ar savu rezultātu. Tā kā bērni jūtas drošāk, ir atbalsts, viņi nebaidas radīt savas idejas. Savas nevis svešas fantāzijas ir interesantāk pabeigt līdz galam.

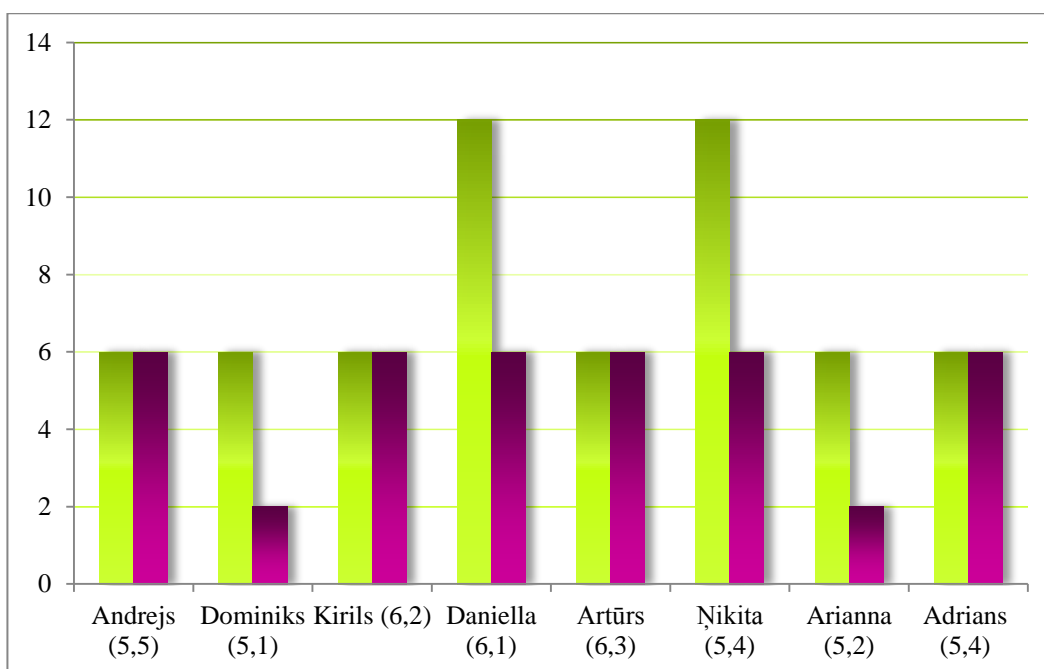
14. attēls. Neatlaidības līmenis pēc darba ar bērniem, pirms darba ar bērniem

12 – A līmenis	Iesākto pabeidz bez pamudinājuma
6 – B līmenis	Iesākto nepabeidz pat pēc pamudinājuma
2 – C līmenis	Iesākto nepabeidz pat pēc pamudinājuma
Zaļš stabiņš – pēc darba ar bērniem	
Violets stabiņš – pirms darba ar bērniem	

Visiem bērniem, kam bija grūti pabeigt iesākto, paaugstinājas neatlaidības līmenis. Vienam bērnam no C līmeņa izveidojas B līmenis, pārējiem bērniem no B līmeņa uz A līmeni. Pēc autores uzskatiem, tas ir saistīts ar to, ka bērniem tiek piedāvāti dažādi materiāli un tiek piedāvāta brīvība, skolotāja atbalsts par to, ko bērni dara un uzslava par centībām, pacietību un prasmi pabeigt iesākto līdz galam.

Julija Bullards (2012, 283) uzskata, ka materiālu dažādība veido gribas atīstības vidi. Bērni mācas patstāvīgi izvēlēties materiālus un motivācija pabeigt savu darbu – dažādu materiālu un tehniku izmantošanā vienā mākslinieciskajā darbībā. Piemēram, *Andrejam* vairs nevajadzētu aicināt, motivēt pabeigt darbu. Izskatas, ka bērns jūtas drošāk un brīvāk, viņš zin, ka jebkurā gadījumā autore uzslavēs viņu par centībām, ieraduzīs viņā darba pozitīvo un skaistu.

Arī viņš jūtas drošāk, jo zin, ka var un prot izmantot dažādus materiālus, tehnikas. Andrejs ir aizrauts ar zīmēšanu, konstruēšanu, jo tagad ir interese izmantot dažādus materiālus kopā. Patstāvības līmenis paaugstinājās no 8 bērniem 4 bērniem. Diviem bērniem no C līmeņa tagad ir B līmenis, pārējiem, kam bija B, tagad ir A līmenis (sk. 15. attēlu).

15. attēls. Patstāvības līmenis pēc darba ar bērniem, pirms darba ar bērniem

12 – A līmenis	Vienmēr darbojas patstāvīgi
6 – B līmenis	Atkarība no mākslinieciskā dabības veida darbojas patstāvīgi
2 – C līmenis	Nepieciešams pedagoga, cita bērna atbalsts
Zaļš stabiņš – pēc darba ar bērniem	
Violeti stabiņš – pirms darba ar bērniem	

Dominikam uzreiz divi rādītāji pacelas uz augšu. Tas nozīmē, ka bērnam jau ir vieglāk atrast idejas, kas var īstenot caur mākslu, jo viņš prot meklēt un parveidot idejas no grāmatām.

Agrāk viņš mēģināja atkārtot citu bērnu idejas, tagad viņam ir interesē izpētīt grāmatas ilustrācijas un pievienot klāt kaut ko savu, jaunu un neparastu. Tā kā viņa mākslinieciskā darbība tagad ir vairāk virzīta uz radošo, jauno metodi, bērnam ir vēlme pabeigt darbu līdz galam un bez īpaša pamudinājuma.

Kirilam bija grūtības savas idejas izdomāšanā un realizēšanā, pamazām bērns sāk mēģināt izmantot citus materiālus zīmēšanai: krītiņus, melnu pildspalvu nevis flomāsterus un zīmuļus kā agrāk. Arī konstruēšanas mākslā bērns sāk vairāk meklēt idejas grāmatās, kas palīdz lab izpētītu objekta formu, un izmantot konstruēšanai ne tikai klūciņus, bet arī mīksta rotaļlietas un citus mazus materiālus, kas atrada grupā.

Daniella sāk vairāk patstāvīgi darboties, viņai ir interesanti izmantot tagad dažādus materiālus un tehnikas. Viņa var ilgi sēdēt un zīmēt, līmēt, griezt, krāsot savu kompozīciju. Bērniem arī rādās interese, kā viņa darbojās un kas viņai rezultātā sasnāca.

Atrūram īpaši neizmainījas gribas īpašības līmenis, tomēr viņš tiek iepazīstināts ar dažāda veida materiāliem un zin, ka tos drīkst jaukt. Bērnam tomēr ir komfortābli strādāt savā ierastā veidā, zīmējot ar vienu materiālu. Tomēr bērns jūtas labāk, jo autore atbalsta viņu un pozitīvi vērtē viņu māksliniecisko darbu.

Ņikitai pacelās patstāvības un neatlaidības līmeņi. Bērnam patīk meklēt idejas no grāmatām, multfilām un rādīt tos. Viņš izmanto tagad vairākas tehnikas un materiālus, nekā agrāk. Viņš prot arī citiem ieteikt, ko var uzzīmēt. Ņikitam patīk apspriest gan savus, gan citu bērnu darbus. Viņš prot pamatot, kāpēc izmanto tos materiālus.

Adrians, neskatoties uz to, ka dažreiz meklē skolotājas palīdzību un gaida šablonus, prot pabeigt savu darbību bez pamudinājuma, līdz galam. Viņš jūtas drošāk, jo autore atbalsta katru viņu soli radīt kaut ko jaunu.

Arianna pamazām vairāk un vairāk attīsta patstāvību caur māksliniecisko darbību. Viņa mācas pamatot, kāpēc izmanto šos materiālus un kāda viņai ir ideja. Caur savu atbalstu, aicinājumu izmantot dažādus materiālus un tehnikas, literatūras avotus, lai meklētu idejas un papildinātu zināšanas par savām idejām, autore pārbaudīja, vai hipotēze apstiprinājās. Pēc novērojumiem, darbu ar bērniem, darba autore nonāca pie secinājumiem, ka hipotēze ir apstiprināta. Piedāvājot bērniem dažādus materiālus un tehnikas, vienmēr atbalstot bērnus savā mākslinieciskā darbībā, bērniem attīstas patstāvība un neatlaidība – gribas īpašības.

Bērniem 5-6 gadu vecumā, pēc novērojumiem, nepieciešama citu cilvēku pozitīvais vērtējums. Mazam cilvēkam svarīgi zināt, ka viņu pieņem tādu, kāds viņš ir; svarīgi atrast tādu cilvēku, kas vienmēr palīdzēs grūtās situācijās. Dažiem bērniem grupā ir grūti atrast draugus, jo viņi ir ļoti kautrīgi un nesen atnāca jaunajā, noteiktā grupā. Kopīga mākslas nodarbība ar grupu vai pāros var palīdzēt kautrīgiem bērniem izpausties, nomierināties. Bieži bērni nomierinājas un sarunājas viens ar otru, zīmējot, veidojot, gleznojot.

Arī, ja mērķis vai uzdevums ir sekmēt bērnu gribas īpašību attīstību, ļoti svarīgi, lai bērniem būtu tāda persona, kas pozitīvi novērtē bērnu iniciatīvu un prasmi pabeigt iesākto līdz galam. Darba autore visu laiku cenšas pamanīt gribas iezīmes un uzlīdēt, pateikt to bērnam. Pēc noteiktas procedūras, var redzēt, ka bērni vairāk vēlas strādāt patstāvīgi:

- izdomāt idejas,
- izplānot, kādi materiāli nepieciešami,
- izplānot noteiktu virsmu, kur paradīsies darbs,
- īstenot idejas.

Pēc darba autores domām, tad, kad bērni paši izdomā savas idejas, viņiem vieglāk tiekties līdz rezultāta. Jo mērķis ir skaidrs un patstāvīgs.

Bērni grib pabeigt savu māksliniecisko darbību, jo redz tam jēgu. Pabeigt nevis tāpēc ka skolotāja to vēlas, bet tāpēc, ka viņi paši saprot, ka ir svārīgi pabeigt un ir vēlme ieraudzīt, kas no tā iznāks. Gribas īpašību attīstība nenotiek strauji, tā notiek pakāpeniski un pastāvīgi. Tā veidojas netieši un tieši caur dažādām darbībām. Mākslinieciskā darbība – radošs un mākslīgs process, kas attīsta ne tikai gribas sfēru, bet arī intelektuālo, emocionālo, radošu un fizisko jomu. Katru bērnu jebkurā vecumā var ieinteresēt darboties noteiktā darbībā, jo ir daudz mākslinieciskās darbības:

- zīmēšana,
- gleznošana,
- veidošana,
- konstruēšana,
- aplicēšana,utt.

Katrs bērns var atrast patīkamu veidu, kā izpausties un netieši vingrināt gribas sfēru. Īpaši pirmsskolas vecumā bērni tiek iepazīstināti ar dažāda veida darbībām, kas palīdz viņiem orientēties mākslas pasaulē. Novērojot gan noteiktu grupu, gan perējās grupas, darba autore secināja, ka daudziem bērniem vairāk patīk tāda mākslinieciskā darbība kā zīmēšana. Varbūt tas ir tāpēc, ka bērni sāk zīmēt jau no mazotnes. Tas ir zināma darbība, zināma tehnika. Varbūt tas ir tikai tāpēc, ka pirmsskolas iestādē noteiktu materiālu ir vairāk nekā parēju. Zīmēšanai nav vajadzības daudz materiālu, darba rīki bieži pieejami un lēti. Varbūt tas ir tāpēc, ka skolotājas negrib/neprot iesaistīt bērnu citā mākslinieciskā darbībā. To ir vērts iepazīt, lai attīstītu bērnu gribas sfēru un radošumu.

Balstoties uz teoriju un empirisko pētījumu, autore izstrādāja ieteikumus skolotājām, kā sekmēt vecāko pirmsskolas vecuma bērnu gribas attīstību mākslinieciskajā darbībā:

1. Ieteicams bērniem piedāvāt dažādus materiālus, kurus viņi var izmantot savā mākslinieciskajā darbībā. Piemēram, gvaškrāsas, ūdeņkrāsas, kreppapīru, krāsaino papīru, stieples (sk. 4. un 5. tabulu, 10. un 11.attēlu teorētiskajā daļā).
2. Vēlams iepazīstināt bērnus ar dažādām tehnikām un materiāliem, lai paplašinātu iespējas radīt patstāvīgi un mērķtiecīgi. Skolotāja var iepazīstināt bērnus ar konkrētu tehniku vai jauktu kā gleznošana un veidošana kopā, piemēram.
3. Ieteicams neizmantojot šablonus mākslinieciskajā darbībā, tomēr aicināt bērnus iepazīstināties ar kādu objektu no dažādām pusēm vai iepazīt to teoretiski;
4. Skolotājām vajadzētu biežāk atbalstīt un uzslavēt bērnu vēlmi patstāvīgi darboties un prasmi pabeigt iesākto līdz galām. Pedagoģs var izdarīt to, izmantojot noteiktas frāzes un uzslavas. Piemēram, *“Pamēģini!”*, *“Tev labi izdodas!”*, *“Paskaties, cik Tu esi patstāvīgs(-a)!”*, *“Tu esi ļoti drosmīgs(-a), proti pārvarēt grūtības!”*.

Ka arī ar tādām frāzēm kā: ‘Es lepojos, ka Tu proti pats(-i) izdomāt ideju un to īstenot!’, utt. Vēl var uzslavēt neverbāli: ar žestiem, mīmiku, acu kontaktu, pieskarienu.

5. Skolotājām vajadzētu biežāk akcentēt uzmanību uz bērnu patsāvīgu māksliniecisku darbību, veiksēm, meklēt pozitīvo bērnu mākslinieciskajā darbībā un uzslavēt par to. Pedagogs var izdarīt to, izmantojot noteiktas frāzes un jautājumus: *‘Es neesmu nekad redzējusi tik interesantu, skaistu, brīnumainu, fantāstisku...’*, *‘Pastāsti, kas Tev sanāca?’*, *‘Tev labi izdodas šīs...’*, *‘Vai Tu pats(-i) izdomāja...?’*, *‘Iemācīsi man...’*, utt.
6. Skolotājam svārīgi būt labam piemēram, kas vienmēr:
 - pabeidz iesākto līdz galām;
 - zin mērķi;
 - prot plānot savu gaitu līdz mērķim;
 - prot patstāvīgi darboties un pārvarēt grūtības mākslinieciskajā darbībā.

Secinājumi

1. Griba ir garīga spēja jeb apziņas aktīva puse, kas palīdz subjektam apzinīgi un patstāvīgi sasniegt savus mērķus par spīti visiem šķēršļiem. Griba kopumā var attīstīties tikai tad, kad attīstās gribas īpašības. Līdz ar to, lai attīstītu gribu, nepeiciešams attīstīt gribas īpašības: mērķtiecību, noteiktību, neatlaidību, patstāvību, pašsavaldīšanos.

2. Gribas īpašības ka patstāvība, mērķtiecība un neatlaidība sāk izteikti attīstīties agrīnā bērnība, kad bērns spēs brīvāk pārvaldīt savu ķermeni un izteikt savas domas.

3. Fiziskā (sīkmotorika), intelektuāla (uzskatāmi tēlaina domāšana, iztēle, atmiņa), emocionāla un radoša (radošā domāšana) attīstība sekmē netiešu gribas attīstību vecākā pirmsskolas vecumā. Arī šajā vecumposmā nozīmīgu lomu gribas īpašību attīstībā bērņā tiek veltīta pieaugušiem, videi, kas viņi veido apkārt bērņā.

4. Mākslinieciskajā darbībā ir visi nosacījumi sekmīgai bērņa gribas attīstībai: pastāvībai, mērķtiecībai un neatlaidībai. Bērns šajā radošā procesā var pats izvēlēties, ko viņš vēlas taisīt un kādi darba rīki izmantot, lai sasniegtu mērķi. Kad bērns savā iztēlē izdomā noteiktu darba rezultātu, viņam būs apzinīga motivācija, kas palīdz bērņam izvirzīt sev mērķi un tiekties pēc tā īstenošanas, pārvarēt grūtības. Tas nozīmē, ka caur māksliniecisko darbību bērns attīsta patstāvību, mērķtiecību un neatlaidību.

5. Bagāts materiālu izklāsts netīši motivē bērņū vairāk radoši darboties. Saskaroties ar ļoti neparastām un retiem materiāliem, bērns mācas domāt plašāk, izmantot dažādus materiālus kopā. Jo vairāk materiālu, jo vairāk, iespējams, grūtības, lai sasniegtu māksliniecisko ieceri. Tādā veidā materiāls palīdz bērņam patstāvīgi izdomāt savu ideju, parvārot grūtības, ja tās rodas mērķu realizācijā.

6. Pēc novērojuma un dates apstrādes var sēcināt, ka darba autores hipotēze ir apstiprināta. Bērņū gribas attīstības līmeni var paaugstināt, piedāvājot bērņiem patstāvīgi izvēlēties materiālus un tehnikas; ka arī skolotāja atbalsta bērņus izmantot savā mākslinieciskajā darbībā dažādus materiālus un tehnikas kopā.

7. Īpaši svarīga vide, kurā atrodas bērns. Ja pedagogs veido vidi ar humāno ievirzi, bērņa potenciāls atveras viennozīmīgi, tādējādi tas sekmē bērņa gribas attīstības veidošanu (sk. 7.attēlu teorētiskajā daļā). Ja skolotāja uzslavē bērņū bieži par viņū centībām, idejām, tad bērns jūtas drošāk un labāk. Viņam vairāk gribas darboties, jo viņš zin, ka uz to reaģēs vienmēr pozitīvi.

Literatūras un citu avotu saraksts

1. Bakisa, A. (1999). *Mans bērns neбайдās un paļaujas uz sevi*. Rīga: Alberts XII.
2. Bazens, T. (2008). *Efektīvas mācīšanās rokasgrāmata*. Jelgava: Jāņa Roze.
3. Birkets, P. (1923). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Jelgava: L. Neimaņa izdevums.
4. Dako, P. (1999). *Psiholoģijas brīnumainās uzvaras*. Rīga: Zvaigzne ABC.
5. Deķēns, K. (1921). *Agrā bērnība*. Rīga: Kultūras Balsts.
6. Dzintere, D. (1974). *Pirmsskolas vecuma bērna audzināšana darbā*. Rīga: Zvaigzne.
7. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīvesprasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa.
8. Eriksons, E. H. (1998). *Identitāte: jaunība un krīze*. Rīga: Jumava.
9. Frīdenberga, B. (2003). *Vizuālā māksla pirmsskolā*. Rīga: RaKa.
10. Fišers, R. (2005). *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: RaKa.
11. Hibnere, V. (1977). *Bērnu tēlotājdarbības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne.
12. Hibnere, V. (1998). *Bērna vizuālā darbība. 1. daļa*. Rīga: RaKa.
13. Karlgrēns, F. (2008). *Valdorfa pedagoģija*. Rīga: Jumava.
14. Kolmens, P. (2004). *Kā runāt ar bērnu problēmu situācijās*. Rīga: Avots.
15. Komarova, T. (1982). *Kā mācīt bērniem zīmēt*. Rīga: Zvaigzne.
16. Kristapsone, S. (2014). *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Rīga: Biznesa augstskola Turība.
17. Lieģeniece, D., Nazarova, I. (1999). *Veselums pieeja valodas apguve*. Rīga: RaKa.
18. Meikšāne, D. (1998). *Psiholoģija mums pašiem*. Rīga: RaKa.
19. *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām*. (31.07.2012.). Ministru kabineta noteikumi Nr.533. (16.08.2012). Rīga: Latvijas Vēstnesis.
20. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000). Rīga: Zvaigzne ABC.
21. Priede, L. *Kamoliņa brīnišķīgās pārvērtības*. Pirmsskolas izglītība, Nr. 2, 2002.
22. Račicka, I. (2001). *Kreativitātes veidošanās pirmsskolas pedagoģiskajā procesā*. Kramēna, S. (Red.), *Vispārīgā didaktika un audzināšana: zinātnisku rakstu krājums* (37.– 40. lpp.). Rīga: Izglītības soļi.
23. Randoha, A., Augstkalne, D. *Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju sekmēšana rotaļu daudzveidībā*. (Nepublicēts promocijas darbs).
24. Rudzītis, G. (1997). *Gribas un rakstura veidošana mācību darbā un pašizglītībā*. Jelgava: LLU.

25. Students, J.A. (1932). *Bērnu, pusaudžu un jauniešu psiholoģija*. Rīga: Autora izdevumā.
26. Students, J.A. (1998). *Vispārīgā pedagogģija. 2. daļa*. Rīga: RaKa.
27. Stūre, H. (1940). *Dr. Marijas Montessori bērnu audzināšanas metodes pārskats*. Rīga: M. Didkovska izdevniecība.
28. Špona, A. (2001). *Audzināšanas teorija un prakse*. Rīga: RaKa.
29. Špona, A. (2015). Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā. Vigule, D. *Gribas īpašību veidošanās bērībā*. Rīga: RaKa. 191.-217. lpp.
30. Štāls M. (1927). *Audzināšana un mācīšana agrā bērībā*. Rīga: Valters un Rapa.
31. Šteinberga, A. (2013). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: RaKa.
32. Šteiners, R. (2000). *Vispārējā cilvēkmācība kā pedagogģijas pamats*. Rīga: RaKa.
33. Vigotskis, L. (2002). *Domāšana un runa*. Rīga: EVE.
34. Vigule, D. (1998). K. Dēķens par pirmsskolas bērnu audzināšanu un attīstību. Rīga: Vārti.
35. Vigule, D. (2000). Kārļa Dēķena un viņa laikabiedru pedagogu atziņas par gribas attīstību un veidošanu. Dzintere, D. (Sast.), *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: Izglītības solī.
36. Vorobjovs, A. (2000). *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga: Izglītības solī.
37. Colbert, C. B., Taunton, M. (1992). *Developmentally appropriate practices for the visual arts education of young children*. Reston, VA: National Art Education Association.
38. Copple, C., & Bredekamp, S. (2009). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children through birth age 8*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.
39. Bullard, J. (2014). *Creating environments for learning: birth to age eight*. United States of America: Pearson Education, Inc.
40. Griffin, K., O'Reilly M. (1999). *Visual Arts*. Government of Ireland.
41. *Oxford advanced learner's dictionary of current English*. (1989). Great Britain: The Bath Press, Bath
42. Penny, M., Deborah, A. (2010). *Research Methods in Early Childhood*. California: SAGE Publications Inc.
43. Petrash, J. (2002). *Understanding Waldorf Education: Teaching from the Inside Out*. Nova Institute: Floris book.
44. World Economic Forum (2016). *The Future of Jobs* (2016). Pieejams: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf

45. Амонашвили, Ш. (2012). *Основы гуманной педагогики. Книга 3.* Москва: Амрита-Русь.
46. Выготский, Л.С. (1997). *Воображение и творчество в детском возрасте.* Санкт Петербург: Союз.
47. Дешина, Л. (2013). *Подставка под карандаши.*
Доступно: <http://www.maam.ru/detskijsad/podstavka-pod-karandashi.html>
48. Ильин, Е. П. (2000). *Психология воли.* Санкт-Петербург: Питер.
49. Комарова, Т.С. (1990). *Изобразительная деятельность в детском саду.* Москва: Педагогика.
50. Корчак, Я. (1990). *Как любить ребёнка.* Москва: Политиздат.
51. Леонтьев, А. Н. (1975). *Деятельность. Сознание. Личность.* Москва: Издательство политической литературы
52. Полуянов, Ю. А. (1988) *Дети рисуют.* Москва: Педагогика.
53. Платонов, К. К. (1984). *Краткий словарь системы психологических понятий.* Москва: Высшая Школа.
54. Реан, А. (2006). *Психология детства.* Спб: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК.
55. Рубинский, Л. И., Хохлов, С. И. (1986). *Как воспитать волю и характер.* Москва: Просвещение.
56. Сакулина, Н. П., Комарова, Т.С. (1982). *Изобразительная деятельность в детском саду.* Москва: Просвещение.
57. Селиванов, В. И. (1976). *Воля и её воспитание.* Москва: Знание.
58. Столяренко, Л. Д. (2005). *Основы психологии: Практикум.* Ростов-на-Дону: Феникс.
59. Стожарова, М. Ю., Михалёва, С. Г. (2013). *Развитие интеллектуальных способностей детей старшего дошкольного возраста в математической деятельности.* Москва: Флинта.

Pielikums

PROTOKOLS

Datums: ____ . ____ . ____

Bērns (vārds, uzvārds): _____

Mākslinieciskā darbība:

Kādi materiāli tiek izmantoti?

Kāda ir ideja – mērķis mākslinieciskajai darbībai? (pajautāt bērnu)

Kā izpaužas bērna patstāvība?

Kā izpaužas bērna neatlaidība?

Cik ilgi bērns darbojas ar noteiktu aktivitāti?

Kā skolotāja sekmē bērna gribas īpašību attīstību noteiktā darbībā?

Kā es palīdzēju bērnam attīstīt gribas īpašības? (uzslava, atbalsts, analizējam kopā ar bērnu mērķi, viņu patstāvību un neatlaidību, utt.)

Galvojums

Es, Marianna Gluhova,

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u.c. avoti norādīti literatūras u.c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātēm, attēliem, tabulām u.c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autore

Marianna Gluhova

(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums: _____

IZZĪŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs izstrādāts
(atbilstošo pasvītrot)

LU Pedagoģijas fakultāte

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autore Marianna Gluhova _____

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs Doc. Dr.paed. Dagnija Vigule _____

Bakalaura darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20__ .gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

Vērtējums

(vērtējums)

(vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs _____

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)